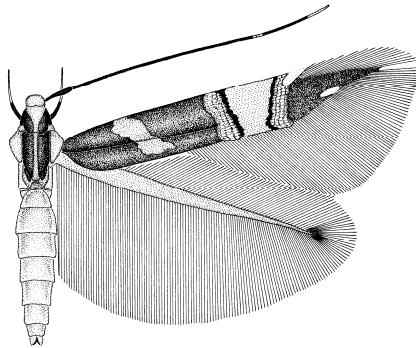


FRANJE

Jaargang 21 (42)

september 2018

ISSN: 1388-4409



**Mededelingen uit de Secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse
Entomologische Vereniging**

Franje 21 (42) – september 2018

Colofon

Franje is het gezamenlijke contactorgaan van de secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse Entomologische Vereniging en verschijnt tweemaal per jaar.

Logo: *Cosmopterix zieglerella* door Sjaak Koster

Redactie: Maurice Jansen.

Redactieadres: Maurice Jansen, Appelgaard 9, 4033 JA Lienden. Tel: 0344-603758 (privé), 06-46318831 (werk); e-mail: m.g.m.jansen@nvwa.nl (werk); mgmjansen@gmail.com (privé)

Bestuur sectie Snellen:

E-mail: snellen@nev.nl

voorzitter: Tymo Muus, Hogewal 137, 8331 WP Steenwijk 06-20358505.

secretaris: vacature

penningmeester: Remco Vos, Minstreelpad 79, 3766 BS Soest

lid: Violet Middelman, Minstreelpad 79, 3766 BS Soest. Tel: 06-11268833

Bestuur sectie Ter Haar:

voorzitter: Siep Sinnema, Sparjeburd 29, 8409 CK Hemrik, tel: 0516-471222; e-mail: s.g.sinnema@online.nl

secretaris: Maja de Keijzer, Cornelis de Wittstraat 36^e, 3311 GD, Dordrecht, tel: 078-6137704; e-mail: boos@xs4all.nl

penningmeester: Henk Stuurman, Het Dolomiet 15, 8255 BR Swifterbant; e-mail: henkstuurman@ziggo.nl

lid: Piet van Son, Molenstraat 52, 5051 LH Goirle, tel: 013-5343042; e-mail: pjaw.vanson@home.nl

lid: Maurice Franssen, Van Lidth de Jeudelaan 3, 6703 JA Wageningen; tel. 0317-422940; e-mail: fransseq@xs4all.nl

Lidmaatschap voor leden van Snellen: € 9,- per jaar, bij voorkeur te voldoen op banknummer (IBAN) NL85 INGB 0006 6797 53 t.n.v. Sectie Snellen in Soest. Dit onder vermelding van ‘Contributie Snellen’ en het jaartal.

Foreign members can pay their yearly subscription of € 9,00 at the international banking account number (IBAN) NL85 INGB 0006 6797 53 t.n.v. Sectie Snellen in Soest (BIC code INGBNL2A).

Lidmaatschap voor leden van Ter Haar: € 12,- per jaar,

IBAN-nummer: NL 36 INGB 0004 3165 51 t.n.v. sectie Ter Haar, Swifterbant.

Website NEV: www.nev.nl

Website Snellen: www.sectiesnellen.nl

Website Ter Haar: www.sectieterhaar.com

INHOUD

Siep en Jannie Sinnema en Gerrit Tuinstra — Verslag van de excursie van de secties Ter Haar en Snellen van de Nederlandse Entomologische Vereniging (NEV) in De Wieden (Overijssel) e.o. van 24-26 juni 2016	38
Violet Middelman — Het Dashorsterpad bij Woudenberg.....	52
Jaap Zwier — Verhuizen en aardige waarnemingen in een kleine tuin.....	53
Tymo Muus — Verslag bijeenkomst Sectie Snellen op 7 april 2018	59
Hans Huisman — Een bijzondere <i>Caloptilia</i>	68
Charles Naves — Vlinderwaarnemingen te Drempt en omgeving.....	69
Willem Oosterhof — Gasten rond de jaarwisseling.....	72
Remco Vos — Onze eigen omgeving blijft ons verrassen.....	73
Tymo Muus — Enkele ‘faunistische’ uitblinkers, waaronder <i>Hypsopygia nostralis</i> (Pyralidae) als nieuwe adventief in Europa.....	76
Maja de Keijzer —Verslag bijeenkomst Sectie Ter Haar op 24 februari 2018.....	79
Programma volgende bijeenkomst sectie Snellen	87
Programma volgende bijeenkomst sectie Ter Haar	88

Verslag van de excursie van de secties Ter Haar en Snellen van de Nederlandse Entomologische Vereniging (NEV) in De Wieden (Overijssel) e.o. van 24-26 juni 2016

Siep en Jannie Sinnema & Gerrit Tuinstra

Inleiding

De secties Ter Haar (opgericht in 1998) en Snellen (opgericht in 1981) organiseren jaarlijks een excursie naar een interessant gebied. Beide secties zijn onderdeel van de in 1845 opgerichte Nederlandse Entomologische vereniging (NEV). Volgens de Geannoteerde Naamlijst van de Nederlandse Vlinders (Kuchlein & De Vos, 1999) zijn er ongeveer 2400 vlindersoorten waargenomen in Nederland. De vlindersoorten worden gebruikelijk verdeeld in drie groepen: de dagvlinders (ongeveer 100 soorten), de macro-nachtvlinders (ongeveer 870 soorten) en de micro-nachtvlinders (ongeveer 1450 soorten). De sectie Ter Haar houdt zich voornamelijk bezig met de macro-nachtvlinders terwijl de sectie Snellen de micro-nachtvlinders bestudeert.

Deelnemers

Theo Bakker, Bart van de Berg, Gerard Bergsma, Jan Jaap Boehlé, Leo Boon, Stieneke Bontsema, Guus Dekkers, Louis en Sylvia van Deventer, Maurice Franssen, Hans en Dianne Groenewoud, Harry Groenink, Carel ten Ham, Ico Hoogendoorn, Hans Huisman, Dity Jongsma, Maja de Keijzer, Luc Knijnsberg, Bas van de Meulengraaf, Marcel Mikkers, Tymo Muus, Gerrit Padding, Andy Saunders, Johan Schipperen, Siep en Jannie Sinnema, Ben Sleeman, Piet van Son, Henk en Joke Stuurman, Gerrit Tuinstra, Jeroen Voogd, Reinder en Natalia Wijma, Jaap Zwier.

Accommodatie

De meeste deelnemers brachten het weekend door in kampeerboerderij De Ulenborgh te Giethoorn, midden in het excursiegebied De Wieden en op ruim 10 kilometer afstand van het tweede excursiegebied bij Havelte. Een aantal deelnemers overnachtte op een andere locatie in de omgeving.

Methoden

Voor het inventariseren van de vlinders werd een aantal methoden gebruikt. De meest gebruikte methode was het inventariseren met behulp van een felle lamp voor een strak gespannen wit laken, waarbij de vlinders worden aangetrokken door de lamp en kortere of langere tijd op het laken gaan zitten en gedetermineerd kunnen worden. Er werden hierbij verschillende soorten lampen gebruikt zoals ML-lampen van 250 of 500 Watt en HPL-lampen van 125 of 400 Watt. Vooral de HPL-lampen zenden een deel van het spectrum uit in het ultraviolette gebied en het blijkt dat dit een grote aantrekkingskracht op nachtvlinders heeft. Een tweede methode was het gebruik van lichtvallen, waarbij een lamp boven een bak met trechter is geplaatst. De door het licht aangetrokken vlinders vallen in de bak en gaan zich verschuilen tussen de in de bak aangebrachte

eierdozen. Aan het eind van de nacht of de volgende ochtend konden deze vlinders worden gedetermineerd. Verder werd op een aantal plaatsen gebruik gemaakt van smeren; daarbij werd een alcoholhoudend mengsel (verschillend in samenstelling, bijvoorbeeld bestaande uit appelstroop en bier, dat men enige tijd heeft laten gisten) op een boomstam gesmeerd. Een aantal soorten nachtvlinders blijkt hier goed op af te komen, gaat bij de smeer zitten en kan worden gedetermineerd. Een klein aantal soorten nachtvlinders werd niet gelokt met licht, maar kon wel met behulp van smeer worden waargenomen. Tenslotte konden vlinders worden verzameld met een handnet. Deze methode wordt veel toegepast in de schemering, omdat nogal wat micro-nachtvlinders juist op dat moment van de dag actief zijn. En uiteraard werd een handnet gebruikt bij de excursies overdag, waarbij gekeken wordt naar dagvlinders en dagactieve nachtvlinders. Ook worden daarbij nachtvlinders opgejaagd uit de vegetatie en struiken. Verder is er in de vegetatie gezocht naar rupsen, eitjes en zakken (van de familie Psychidae of zakdragers) en naar bladmijnen, veroorzaakt door rupsen uit sommige micro-nachtvlinderfamilies.

Weersomstandigheden

Eerst volgt een overzicht van het weer in de weken voorafgaande aan de excursie. De temperatuur in de eerste drie weken van juni week in het excursiegebied nauwelijks af van de gemiddelde waarde in juni, maar van 20 t/m 23 juni hadden we te maken met een korte periode van hoge temperaturen met als hoogste temperatuur 28° C op 23 juni. De neerslag in deze periode lag met 92 mm zo'n 30 mm hoger dan normaal. Die neerslag viel vooral in de periode van 15 t/m 23 juni. Het aantal zonneschijuren lag zo'n 10% lager dan normaal.

De weersomstandigheden waren gedurende het excursieweekend niet altijd ideaal. De minimumtemperatuur gedurende de nachten waren 12,4° C in de nacht van vrijdag op zaterdag en 11,3° C in de nacht van zaterdag op zondag. Het koelde dus 's nachts flink af, waardoor de vegetatie en het laken in dit moerasgebied erg vochtig werden. Dit is niet bevorderlijk voor het inventariseren van nachtvlinders. De maximumtemperatuur overdag was 22,4° C, 18,9° C en 19,1° C op respectievelijk vrijdag, zaterdag en zondag. Op zaterdag was er vooral in de middag veel bewolking met in totaal één uur zonneschijn. Op zondag was het zonniger met in totaal tien uur zonneschijn. Alleen op zaterdag was er neerslag. Tussen 15 uur en 19 uur viel er ongeveer drie mm regen. De windsnelheid was overdag meestal 2-3 Bft, de overheersende windrichting was west (bron: weerstatistieken KNMI van meetstation Marknesse, www.weergegevens.nl).

Het excursiegebied

De overnachtingsplaats was in natuurgebied De Wieden (fig. 5, pag. 61). De Wieden is een cultuurlandschap; de mens heeft het landschap gevormd. De plassen (wieden) in het gebied zijn ontstaan door de turfwinning. Je ziet hier nog steeds het kenmerkende vervoer over water. Koeien 'varen' naar hun nieuwe weiland en riet bestemd voor daken ligt hoog opgestapeld op platte boten.

Tijdens de ijstijd ontstond in Nederland een golvend landschap. Tussen Het Hoge Land van Vollehove en de heuvels van Steenwijk lag een gebied als een soepbord. Door het keileem in de bodem bleef het water hier staan en ophoping van afgestorven resten van water- en moerasplanten zorgde voor veenvorming. In de loop van eeuwen ontstond een veenpakket van soms wel drie tot vier meter dik.

Vanaf de vijftiende eeuw is in De Wieden veen gebaggerd. Het vochtige veen werd gedroogd op smalle 'legakkers'. Daarna werd turf gestoken en naar Holland verscheept om er huizen mee te verwarmen. Zogenaamde 'trekgaten' met water bleven achter. De broze legakkers of 'ribben' ertussen bleken niet bestand tegen harde wind en hoge golfslag en braken door. Zo ontstond open water: de grote 'wijden', in dialect uitgesproken als wieden.

In 1934 kocht Natuurmonumenten haar eerste natuurmonument in De Wieden: de Bakkerskooi in Wanneperveen. In 1940 volgde de aankoop van de Grote Otterskooi. Aanvankelijk groeide De Wieden rondom deze eendenkooien. Later werd ook steeds meer gebied buiten de kooicirkels verworven, omdat veel boeren na 1950 stopten. Inmiddels omvat De Wieden zo'n 6000 hectare natuur.

Nationaal Park Weerribben-Wieden is het grootste laagveenmoeras van West-Europa. Het is een oase van rust en ruimte, waarvan niet alleen bezoekers, maar ook vele dieren en planten profiteren. Bedreigde dieren zoals de roerdomp, zwarte stern en otter voelen zich uitstekend thuis in dit waterrijke natuurgebied.

De Wieden is voor vogels van groot belang. Hier broedt bijvoorbeeld een zesde van de Nederlandse zwarte sterns. Om deze bijzondere vogel te behouden, leggen vrijwilligers speciale broedvlotjes in sloten in het gebied. Deze dienen als vervanging van drijvende planten zoals krabbenscheer. Voor weidevogels richt Natuurmonumenten speciale gebieden in. Ook worden er moerassen aangelegd voor bedreigde vogels als de snor, roerdomp en purperreiger.

De otter werd in 1988 uitgestorven verklaard in Nederland. In 2002 zijn otters uitgezet. En met succes, want er leven inmiddels enkele tientallen in Nationaal Park Weerribben-Wieden.

In de zomer worden de hooilanden in De Wieden gemaaid. Hierdoor bloeien er elk jaar dotterbloem, koekoeksbloem, ratelaar en orchideeën. Op die bloemen komen weer insecten af, zoals de zeldzame grote vuurvlieder en zilveren maan. In de winter oogsten de rietsnijders het riet, maar een deel blijft staan als schuil- en nestgelegenheid voor rietvogels.

Als je niets doet in een laagveengebied (moeras) verandert het weer in land. Het water groeit langzaam dicht met waterplanten zoals riet, krabbenscheer en lisdodde. Na enkele tientallen jaren is die vegetatie zo dicht dat je er overheen kunt lopen. Hierop groeien weer boompjes, waardoor het uiteindelijk moerasbos wordt. Dit dichtgroeien heet verlanden. Om de afwisseling in het gebied te behouden, maakt Natuurmonumenten regelmatig nieuw open water in De Wieden, zoals vroeger de verveners deden. Hierdoor begint het zogenaamde verlandingsproces opnieuw. In sommige gevallen ontstaat dan het zeldzame trilveen. De Wieden is één van de laatste West-Europese natuurgebieden waar je dit 'drijvende land' tegenkomt (Natuurmonumenten 2018; Wikipedia-bijdragers 2018).

Een tweede excursiegebiedje ligt ten noorden van Nijeveen, namelijk het Kuijersbosje. Dit is een strook drassig grasland met o.a. gagebosjes, gelegen midden in een agrarisch gebied.

Het derde excursiegebied, de Havelterberg en omgeving, heeft een geheel ander karakter. De Havelterberg is een onderdeel van het boogvormig stuwwalcomplex van Steenwijk. Dit stuwwalcomplex is ontstaan tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saalien. In het Saalien zijn verschillende

fasen van vergletsjering te onderscheiden, waarin een reeks van stuwwallen werd gevormd. Bij een vroege vergletsjeringfase reikte het ijs tot de lijn Texel-Gaasterland-Steenwijk-Coevorden. Hierbij werden langs de ijsrand lokaal dikke pakketten grondmorene afgezet. Het materiaal van de grondmorenes, de keileem, bestaat uit een mengsel van leem, zand en grind, ook komen zwerfkeien voor. Later rukte het ijs verder naar het zuiden op en werd de grondmorenes uit de vorige vergletsjeringfase opgestuwd tot stuwwallen. Deze stuwwallen werden vervolgens door het oprukkende ijs overreden en omgevormd tot langgerekte structuren. In de laatste ijstijd (Weichselien) zijn deze afzettingen plaatselijk bedekt met een laag dekzand. Bij de Havelterberg liggen afzettingen van voor de ijstijden vaak aan het oppervlak van de hellingen. Op de top ligt vaak keileem. Door de aanwezigheid van het slecht doorlatende keileem kan er grondwater stagneren. Het gehele complex van stuwwallen, glaciële ruggen en bekkens rond Steenwijk is zeer gaaf en daarmee van bijzondere waarde (Provincie Drenthe 2016)

De kalkrijke rode keileem is verantwoordelijk voor de floristische en vegetatiekundige verscheidenheid van het gebied. Deze keileem vormt een slecht doorlatende laag waardoor zelfs boven op de berg natte condities bestaan, waarin dopheidevegetaties voorkomen. Natte en droge heiden en heischrale graslanden in afwisseling met vennen en stuifzanden vormen de belangrijke bestanddelen van deze (half)natuurlijke variatie. In de stuifzandgebieden die vrijwel volledig zijn bebost zijn plaatselijk nog kleinschalige stuifzanden aanwezig met karakteristieke soortenarme buntgrasvegetaties. Verder komen plaatselijk soortenrijke eikenberkenbossen voor.

De terreinbeheerders

Natuurmonumenten beheert een groot deel van het gebied van de Wieden; op de kaart (fig. 1) is het gebied aangegeven dat eigendom is van Natuurmonumenten. Het gebied rond de Havelterberg en het Kuijersbosje is in bezit van Staatsbosbeheer. Ten behoeve van de excursie was vergunning verleend om de terreinen gedurende het excursieweekend te bezoeken, zowel overdag als 's nachts.

Resultaten

De lijst van waarnemingen van deze excursie telt ongeveer 2100 records. Een record is een waarneming van een bepaalde soort op een bepaalde locatie en datum. Uit deze lijst van records kan een soortenlijst worden opgesteld en daaruit blijkt dat tijdens de excursie 405 soorten zijn vastgesteld.

Onderverdeeld in de gebruikelijke groepen levert dat het volgende op:

- dagvlinders 8 soorten (2%)
- macronachtvlinders 233 soorten (52%)
- micronachtvlinders 164 soorten (36%)

Franje 21 (42) – september 2018

Waargenomen soorten macro-nachtvlinders met het totale aantal tijdens de excursie. Wat betreft de macro-nachtvlinders werden de volgende soorten het meest waargenomen met het totaal aantal exemplaren tijdens de excursie:

<i>Noctua promuba</i> , huismoeder	190
<i>Deltote pygarga</i> , donkere marmeruil	179
<i>Spilosoma lutea</i> , gele tijger	177
<i>Deilephila elpenor</i> , groot avondrood	126
<i>Lacanobia splendens</i> , moeras-w uil	121
<i>Lomaspilis marginata</i> , gerande spanner	106
<i>Hemithea aestivaria</i> , kleine zomervlinder	82
<i>Axylia putris</i> , houtspaander	79
<i>Spilosoma lubricipeda</i> , witte tijger	75
<i>Geometra papilionaria</i> , zomervlinder	68

Waargenomen soorten micro-nachtvlinders met het totale aantal tijdens de excursie. Wat betreft de micro-nachtvlinders werden de volgende soorten het meest waargenomen met het totaal aantal exemplaren tijdens de excursie:

<i>Acentria ephemerella</i> , duikermot	135
<i>Archips xylosteana</i> , gevlamde bladroller	64
<i>Elophila nymphaeata</i> , waterleliemot	35
<i>Chrysoteuchia culmella</i> , gewone grasmot	31
<i>Sophronia semicostella</i> , bruine zoompalpmot	31
<i>Chrysoteuchia culmella</i> , gewone grasmot	22
<i>Cataclysta lemnata</i> , kroosvlindertje	21
<i>Eurrhyncha hortulata</i> , bonte brandnetelmot	21
<i>Archips podana</i> , grote appelbladroller	20
<i>Chilo phragmitella</i> , rietmot	18
<i>Plutella xylostella</i> , koolmotje	17
<i>Apotomis capreana</i> , wilgenmarmerbladroller	14
<i>Celypha lacunana</i> , brandnetelbladroller	14
<i>Nymphula nitidulata</i> , egelskopmot	14
<i>Aleimma loeflingiana</i> , zonnesproetbladroller	13
<i>Donacaula mucronella</i> , zegesnuitmot	13
<i>Parapoynx stratiotata</i> , krabbenscheermot	13
<i>Schoenobius gigantella</i> , rietsnuitmot	12

Opmerkingen over een aantal interessante waargenomen macro-nachtvlinders

Bronnen van waarnemingen genoemd in de tekst zijn de database Noctua (Werkgroep Vlinderfaunistiek en De Vlinderstichting) en de database van de Stichting Tinea.

Waarnemingen uit De Wieden

De Wieden bestaan uit bloemrijke en natte graslanden, rietlanden en moerassen. We kunnen hier nachtvlinders verwachten die gebonden zijn aan diverse oeverplanten en grassen, bijvoorbeeld *Helotropha leucostigma* (Hübner), de gele lisboorder en *Arenostola phragmitides* (Hübner), de egale rietboorder (Ellis et al., 2013). - Tijdens de excursie zijn er dan ook meerdere exemplaren van deze twee uilen waargenomen. Bijzondere soorten macronachtvlinders en kenmerkende soorten voor dit biotoop worden hier beschreven.

Ecliptopera capitata (Herrich-Schäffer) – springzaadspanner

Data: 24.vi.2016, leg. L. Knijnsberg e.a.; Werkschuur, Reeënweg, Wanneperveen, km hok 204-521; één exemplaar op licht.

Deze zeldzame spanner komt vooral langs bosranden voor. De rups leeft op groot springzaad (*Impatiens noli-tangere*) (Waring & Townsend, 2015). Deze soort is nieuw voor de Wieden.

Xanthorhoe biriviata (Borkhausen) – springzaadbandspanner

Data: 24 vi 2016, leg. L. Knijnsberg e.a., twee exemplaren op licht; 25.vi.2016, L. van Deventer, één exemplaar op licht; 25.vi.2016, leg. S.&J. Sinnema, één exemplaar op licht, Werkschuur, Reeënweg, Wanneperveen, km-hok 204-521.

Ook deze spanner leeft o.a. op groot springzaad (*Impatiens noli-tangere*) (Waring & Townsend, 2015). De soort is reeds bekend uit dit gebied en geregeld gezien.

Eupithecia selinata (Herrich-Schäffer) – eppedwergspanner

Data: 24.vi.2016, leg. L. Knijnsberg e.a.; Werkschuur, Reeënweg, Wanneperveen, 204-521; twee exemplaren op licht.

Deze zeer zeldzame spanner komt voor in vochtige gebieden en leeft op schermbloemigen (Apiaceae) (Waring & Townsend, 2015). Deze soort is nieuw voor de Wieden. Volgens de voorlopige rode lijst is dit een ernstig bedreigde soort.

Plusia putnami (Grote) – moerasgoudvenstertje

Tijdens de excursie zijn er van diverse locaties in de Wieden totaal 21 exemplaren gemeld.

Deze zeldzame uil komt voor in vochtige gebieden en wordt ieder jaar gemeld uit dit gebied. De rups leeft op diverse grassen (Poaceae) (Waring & Townsend, 2015).

Chilodes maritima (Tauscher) – smalvleugelrietboorder

Data: 24.vi.2016, leg. G. Dekker; De Wieden - Kiersche Wijde West, km-hok 203-523; één exemplaar op licht; 25.vi.2016, leg. G. Bergsma, St Jans klooster - Bez. Centr. NM, km-hok 196-522; één exemplaar op licht;

Deze zeldzame uil komt voor in rietlanden, met name de drogere gedeelten waar plantenafval blijft liggen (Waring & Townsend, 2015) en is ook van de Weerribben bekend maar in mindere mate uit de Wieden.

Franje 21 (42) – september 2018

Celaena haworthii (Curtis) – wollegrasuil

Data: 24.vi.2016, leg. L. Knijnsberg e.a.; Werkschuur, Reeënweg, Wanneperveen, km-hok 204-521; één exemplar op licht; 24 vi 2016, leg. G. Dekker; De Wieden - Kiersche Wijde West, km-hok 203-523; één exemplaar op licht; 25.vi.2016, leg. L. van Deventer, Werkschuur, Reeënweg, Wanneperveen, km-hok 204-521, één exemplaar op licht.

Deze zeer zeldzame uil komt voor in veengebieden. De rups leeft op diverse grassen (Poaceae) en russen (Juncaceae) (Waring & Townsend, 2015). Deze soort was nog niet bekend uit de Wieden.

Photedes minima (Haworth) – bochtige smele-uil

Data: 25.vi.2016, leg. G. Dekker; Kolderveense Bovenboer - Kuijersboschje, km-hok 207-530; één exemplaar op licht.

Deze zeldzame uil leeft op bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*) en ruwe smele (*Deschampsia cespitosa*) en komt voor in natte graslanden, bosranden en moerassen (Waring & Townsend, 2015). Deze soort is nieuw voor dit gebied. Wel is er een waarneming van 2015 uit de Weerribben.

Apamea lithoxylaea (Denis & Schiffermüller) – bleke grasworteluil

Data: 24.vi.2016, leg. L. Knijnsberg e.a.; Werkschuur, Reeënweg, Wanneperveen, km-hok 204-521; twee exemplaren op licht.

Deze algemene uil leeft op diverse grassen (Poaceae) en komt voor in graslanden en komt in Friesland, Drenthe en in de kop van Overijssel weinig voor (Waring & Townsend, 2015). Deze soort is nieuw voor de Wieden.

Lacanobia splendens (Hübner) – moeras w-uil

Tijdens de excursie zijn meer dan honderd exemplaren waargenomen op diverse plaatsen in het gebied van de Wieden. Op de Havelterberg werd één exemplaar waargenomen: 25.vi.2016, leg. G. Tuinstra, km-hok 211-534.

Deze uil leeft op diverse moerasplanten en is kenmerkend voor moerassen en laagveengebieden en niet zeldzaam in de Wieden (Waring & Townsend, 2015). Volgens de voorlopige rode lijst is het een bedreigde soort.

Clostera pigra (Hufnagel) – donkere wapendrager

Data: 25 vi 2016, leg. S.&J. Sinnema, Bramenweg Nijeveen, Kuijersbosch, km-hok 206-530; drie rupsen op kruipwilg (*Salix repens*).

Deze zeldzame tandvlinder komt voor in vochtige gebieden zoals natte heiden, maar ook in duinvalleien. De rups leeft op wilg (*Salix*) en populier (*Populus*) en verbergt zich overdag tussen samengesponnen bladeren (Waring & Townsend, 2015).

Waarnemingen uit Havelterberg en omgeving

De omgeving van Havelte bestaat uit heidevelden met loofbomen en naaldbout. Kenmerkende en algemene soorten van de heidevegetatie die ook tijdens de excursie zijn waargenomen zijn *Lycophotia porphyrea* (Denis & Schiffermüller), de granietuil, *Ematurga atomaria* (Linnaeus), de gewone heispanner en *Pachycnemis hippocastanaria* (Hübner), de grijze heispanner (Ellis et al., 2013).

Franje 21 (42) – september 2018

Kenmerkende soorten van de heidevelden en andere bijzondere soorten macro-nachtvlinders die gebonden zijn aan loofbossen, waargenomen tijdens de excursie, worden hier beschreven.

Gastropacha quercifolia (Linnaeus) – eikenblad

Data: op de Havelterberg, in de km-hokken 211-533 en 211-534 zijn tien exemplaren waargenomen door diverse deelnemers.

Deze zeldzame spinner komt voor in veengebieden en vochtige heiden en is reeds bekend uit Drenthe. De rups leeft op diverse loofbomen en struiken (Waring & Townsend, 2015). Deze soort staat als “bedreigd” op de voorlopige rode lijst.

Costaconvexa polygrammata (Borkhausen) – walstrospanner

Data: 25.vi.2016, H. Groenink, Havelterberg, Hunnebeddenweg, km-hok 211-534; acht exemplaren op licht.

Deze zeldzame spanner komt voor in heidevegetaties met walstro (*Galium*), de voedselplant van de rups (Waring & Townsend 2015). Deze spanner was al bekend uit dit gebied.

Idaea fuscovenosa (Goeze) – dwergstipspanner

Data: 25.vi.2016, leg. G. Tuinstra, Kamperzand, Darp, km-hok 210-533; één exemplaar op licht.

Deze spanner komt algemeen voor op zandgronden en in de duinen, maar niet in Noord-Nederland. Als waardplanten worden mossen (Bryophyta) en afgevallen blad genoemd (Waring & Townsend, 2015).

Leucodonta bicoloria (Denis & Schiffermüller) – tweekleurige tandvlinder

Data: 24.vi.2016, leg. G. Tuinstra, Havelterberg, Havelte, km-hok 211-534; vier exemplaren op licht en 24.vi.2016, leg. J. & H. Stuurman, Havelterberg, km-hok 211-533; één exemplaar op licht.

Deze zeldzame tandvlinder komt lokaal voor op de zandgronden en was al bekend van deze locatie. De rups leeft op berk (*Betula*) (Waring & Townsend, 2015). Deze soort staat als “bedreigd” op de voorlopige rode lijst.

Paracolax tristalis (Fabricius) – gele snuituil

Data: 24.vi.2016, leg. G. Tuinstra, Havelterberg, Havelte, km-hok 211-534; één exemplaar op licht.

Deze vrij zeldzame snuituil komt voor in loofbossen op zandgronden en was al bekend uit deze omgeving. De rups leeft op diverse loofbomen en struiken (Waring & Townsend, 2015) Deze soort staat als “kwetsbaar” op de voorlopige rode lijst.

Pechopogo strigilata (Linnaeus) – baardsnuituil

Data: 25.vi.2016, leg. H. Groenink, Havelterberg, Hunnebeddenweg, km-hok 211-534; één exemplaar op licht.

Deze zeldzame snuituil leeft in bossen en komt verspreid voor in Nederland. De waardplanten zijn diverse loofbomen met voorkeur voor eik (*Quercus*) (Waring & Townsend, 2015). De soort was al bekend uit dit gebied en staat als “kwetsbaar” op de voorlopige rode lijst.

Hypena crassalis (Fabricius) – bosbessnuituil

Data: 25.vi.2016, leg. G. Tuinstra, Kamperzand, Darp, km-hok 210-533; één exemplaar op licht.

Franje 21 (42) – september 2018

Deze zeldzame snuituil komt verspreid voor in het binnenland in bossen en randen van heiden. De rups leeft op bosbes (*Vaccinium*) (Waring & Townsend, 2015). In deze omgeving was het voorkomen van deze soort reeds bekend.

Laspeyria flexula (Denis & Schiffermüller) – bruine sikkeluil

Data: 25.vi.2016, G. Tuinstra, Kamperzand, Darp, km-hok 210-533; één exemplaar op licht.

Deze zeldzame spinneruil komt lokaal voor in bossen en struwelen op de zandgronden. De rupsen leven op korstmossen (lichenen) op loofbomen en naaldbomen (Waring & Townsend, 2015). De laatste jaren worden er vaker exemplaren van deze spinneruil in het noorden waargenomen. In dit gebied zijn het laatste decennium geen waarnemingen gedaan van deze soort. Deze soort staat als “bedreigd” in de voorlopige rode lijst.

Polia nebulosa (Hufnagel) – marmeruil

Data: op de Havelterberg, km-hok 211-533, 211-534 en 210-533 zijn elf exemplaren waargenomen door diverse deelnemers.

Deze zeldzame uil leeft vooral in loofbossen en struwelen op de zandgronden. De rups leeft op diverse kruiden en later soms ook op loofbomen (Waring & Townsend, 2015). Deze soort was al bekend uit dit gebied, maar er zijn geen recente waarnemingen.

Anaplectoides prasina (Denis & Schiffermüller) – bruine groenuil

Data: 25 vi 2016, leg. G. Tuinstra, Kamperzand, Darp, 210-533; één exemplaar op licht.

Deze zeldzame uil komt voor in loofbossen en struwelen. De waardplanten zijn diverse kruiden, loofbomen en struiken (Waring & Townsend, 2015). Deze soort was al bekend uit dit gebied. Deze soort staat als “bedreigd” op de voorlopige rode lijst.

Opmerkingen betreffende een aantal interessante waargenomen micro-nachtvlinders

Waarnemingen uit Havelterberg en omgeving

Pseudopostega crepusculella (Zeller) – muntoogklepmot

Data: 24.vi.2016, leg. G. Tuinstra; Havelterberg, Havelte, km-hok 211-534; één exemplaar op licht.

Met een spanwijdte van 7-12 millimeter, de lichte kleur en maar weinig tekening, zijn de drie Nederlandse soorten uit de familie van de *Opostegidae* geen opvallende vlinders. *Opostega sala-ciella* (witte oogklepmot) is de algemeenste van de drie en wordt verspreid over Nederland waargenomen. De andere twee soorten, *Pseudopostega auritella* (wolfspootoogklepmot) en *P. crepusculella* worden aangeduid als resp. zeer zeldzaam (Muus & Doorenweerd, 2012) en zeldzaam (Muus & Doorenweerd, 2018). *P. crepusculella* is verspreid over geheel Nederland waargenomen, met een opvallende cluster van waarnemingen in het grensgebied van het zuiden van Friesland en het noordwesten van Overijssel. Over de voedselplant is maar weinig bekend, maar mogelijk is dit munt (*Mentha*) (Pelham-Clinton 1983) of specifiek watermunt (*Mentha aquatica*) (Sterling & Parsons 2012). In de moerasachtige gebieden van o.a. het excu siegebied zal deze plant voldoende voorkomen. De plek waar het exemplaar op licht waargenomen werd, ligt juist op de drogere zandgronden rond Havelte. Of watermunt hier voorkomt is niet bekend.

Waarnemingen uit De Wieden

Agonopterix angelicella (Hübner) – moeraskaartmot

Data: 24.vi.2016, L. Knijnsberg e.a.; Werkschuur, Reeënweg, Wanneperveen, km-hok 204-521; twee exemplaren op licht.

De soorten uit het geslacht *Agonopterix* staan bekend als lastig te determineren soorten. Dit geldt niet voor alle soorten en ook *Agonopterix angelicella* (moeraskaartmot) is goed van de andere soorten te onderscheiden. Met uitzondering van Zeeland is *A. angelicella*, verspreid over alle Nederlandse provincies waargenomen. De soort komt lokaal voor in natte gebieden, wat te maken zal hebben met het voorkomen van de voedselplanten. De belangrijkste voedselplant is gewone engelwortel (*Angelica sylvestris*), maar ook diverse andere schermbloemigen zoals gewone berenklaauw (*Heracleum sphondylium*) en melkeppe (*Peucedanum palustre*) zijn voedselplanten van *A. angelicella* (Huisman 2012). Tijdens de excursie werden twee exemplaren waargenomen op licht, nabij de werkschuur van Natuurmonumenten aan de Reeënweg, centraal gelegen in het moerasgebied.

Coleophora tamesis Waters – zompruskokermot

Data: 25.vi.2016, leg. en det. L. van Deventer; Werkschuur, Reeënweg, Wanneperveen, km-hok 204-521; één ex op licht;

Ook *Coleophora tamesis* - zompruskokermot is in alle Nederlandse provincies waargenomen. De vlinder wordt aangemerkt als vrij zeldzaam (Muus 2009) wat natuurlijk te maken kan hebben met de herkenbaarheid van veel soorten binnen de familie *Coleophoridae* en het aantal waarnemers dat zich met deze lastige groep bezighoudt. Diverse *Coleophora*-soorten leven als rups op russen (*Juncus*) en *C. tamesis* is daar één van. Deze soort leeft specifiek op zomprus (*Juncus articulatus*), een plant van allerlei vochtige groeiplaatsen. De rups leeft van de zaden van de voedselplant. In eerste instantie leven de rupsen in de zaden en later wordt daarvan ook een zak gemaakt die met spinsel vergroot wordt door de rups (Emmet et al., 1996). Een exemplaar van *C. tamesis* werd op licht waargenomen bij de werkschuur aan de Reeënweg te Wanneperveen. De determinatie werd bevestigd aan de hand van een genitaalpreparaat.

Monochroa divisella (Douglas) – donkere boegsprietmot

Data: 24.vi.2016, leg. S. Bontsema & D. Jongsma-Kuipers; Kierse Wijde west, Wanneperveen, km-hok 205-522; één exemplaar op licht, det. G. Tuinstra.

Monochroa divisella kan gerekend worden tot een van de meest interessante vangsten van de excursie. Het is een bijzonderheid in Nederland en de vangst doet denken aan de allereerste vondst van *M. divisella* in Nederland, in 1897. De soort werd destijds in eerste instantie als *M. palustrellus* gedetermineerd en dat was ook het geval bij het exemplaar dat nu in Wanneperveen gevangen is. Het grootste deel van de volgende tekst is overgenomen uit het tijdschrift van de Vlinderwerkgroep Friesland, n.a.v. vangsten van *M. divisella* in 2009 en 2012 (Tuinstra 2013).

M. divisella is al lang geleden in Friesland waargenomen. Dat was in 1897, toen Ter Haar rupsen uitkweekte van een micro-nachtvlinder die hij vond op gele lis (*Iris pseudacorus*), te Warga. In 1905 vond hij de rupsen opnieuw, nu bij Garijp en het Noord Drentse Eelde. Ook hiervan werden de vlinders uitgekweekt. Het bijzondere verhaal van de vondst van deze vlinder door Ter Haar is vrij uitgebreid beschreven in De Vlinders van Friesland (Lempke 1985). Het waren de eerste vondsten van de soort in Nederland. Bijzonder was ook dat Ter Haar vermoedde met een andere

soort te maken te hebben, nl. *Monochroa palustrella*. De determinatie werd pas later correct gedaan door Snellen. Na deze eerste vondsten werd de soort lange tijd niet in Nederland waargenomen. Pas in 1946 en 1947 werd *M. divisella* opnieuw gevonden, in Kortenhoef en Hollandse Rading. Ook daarna duurde het weer een tijd, want pas in 1992 werd opnieuw een exemplaar gezien, in Botshol. Zoals eerder vermeld is gele lis de voedselplant van *M. divisella*. Daarom is de vlinder met name in vochtige gebieden te verwachten. Op 1.vii.2009 werd een exemplaar op licht gevangen in de Lindevallei nabij Wolvega en op 30.vi.2012 werd op vrijwel dezelfde plek opnieuw één exemplaar op licht gevangen. Het vermoeden was dat *M. divisella* in Nederland uitgestorven was.

M. divisella werd al in 1991 in de Lindevallei waargenomen: twee exemplaren op 6.vii en één exemplaar op 23.vii door P. Zeinstra. Op 15.v.2002 werd één exemplaar gevangen op Hofmansplaat in de Brabantse Biesbosch door A. Cox.

Gelechia sororculella (Hübner) – haakpalpmot

Data: 24.vi.2016, leg. L. Knijnsberg e.a.; Werkschuur, Reeënweg, Wanneperveen, km-hok 204-521; één exemplaar op licht.

Gelechia sororculella is verspreid over Nederland waargenomen, in alle provincies met uitzondering van Flevoland. In de provincies Noord-Holland en Zuid-Holland zijn de waarnemingen vrijwel beperkt tot het duingebied. Ook is de soort waargenomen op de Waddeneilanden Terschelling en Ameland. De rups van *G. sororculella* leeft op diverse wilgensoorten (*Salix*) (Huemer & Karsholt 1999).

Gelechia muscosella Zeller – donkere haakpalpmot

Data: 24.vi.2016, leg. S. Bontsema & D. Jongsema-Kuipers; Kierse Wijde west, Wanneperveen, km-hok 205-522; één exemplaar op licht; det. T. Muus; 24.vi.2016, leg. L. Knijnsberg e.a.; Werkschuur, Reeënweg, Wanneperveen, kilometerhok 204-521; één exemplaar op licht.

Een in Nederland minder algemene soort van het geslacht *Gelechia* is *G. muscosella*. De meeste waarnemingen komen uit de provincies Limburg, Noord-Brabant en Gelderland. *G. muscosella* werd nog niet eerder in de provincie Overijssel waargenomen en de vindplaatsen van de excursie zijn de meest noordelijke die thans in ons land bekend zijn. Rupsen van *G. muscosella* leven in het voorjaar, vooral in de katjes van wilg (*Salix*) en populier (*Populus*), soms tussen samengesponnen bladeren van deze soorten (Huemer & Karsholt 1999).

Acleris lorquiniana (Duponchel) – satijnboogbladroller

Data: 24.vi.2016, leg. H. Huisman, C. ten Ham & M. de Keijzer, Bezoekerscentrum Sint Jans klooster, km-hok 196-522, één exemplaar op licht; 24.vi.2016, leg. L. Knijnsberg e.a.; Werkschuur, Reeënweg, Wanneperveen, km-hok 204-521; drie exemplaren op licht.

Hoewel de bladroller *Acleris lorquiniana* al bekend was uit het excursiegebied (Reeënweg Wanneperveen, 12 vii 2014, leg. M. Verbeek), is het zeer de moeite waard om de soort hier te noemen omdat deze maar weinig in Nederland wordt waargenomen. De meeste waarnemingen komen uit het midden van Nederland en de meest noordelijke waarnemingen liggen in het zuiden en westen van resp. de provincies Friesland en Drenthe. Sommige soorten van het geslacht *Acleris* zijn lastig te determineren maar het tegenovergestelde geldt juist voor *A. lorquiniana*. De vlinder is egaal gelig tot lichtbruin gekleurd, met verspreid over de voorvleugels enkele donkere schubben. Zeer

opvallend, centraal op de voorvleugel, is een forse, zeer donkergekleurde schubbenpuist. De vlinder is daarmee eigenlijk met geen enkele andere soort te verwarren. De voedselplant van *A. lorquiniana* is grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*). Rupsen van de eerste generatie leven in de jonge scheuten van de plant. Van de tweede generatie leven de rupsen van de bloemen en zaden (Bradley et al., 1973).

Crambus uliginosellus Zeller – biezengrasmot

Data: 25.vi.2016, T. Muus, H. Groenink & J. Zwier; Bramenweg, Meppel, km-hok 204-529; één exemplaar, zichtwaarneming.

Met uitzondering van Zeeland en Groningen is *Crambus uliginosellus* uit alle Nederlandse provincies bekend. Van de provincie Overijssel is *C. uliginosellus* vooral bekend uit het uiterste oosten en de soort werd nog niet eerder waargenomen in het noorden van deze provincie.

Catoptria verellus (Zincken) – zwartbruine vlakjesmot

Data: 24.vi.2016, leg. I. Hoogendoorn; Werkschuur, Reeënweg, Wanneperveen, km-hok 204-521; één exemplaar op licht.

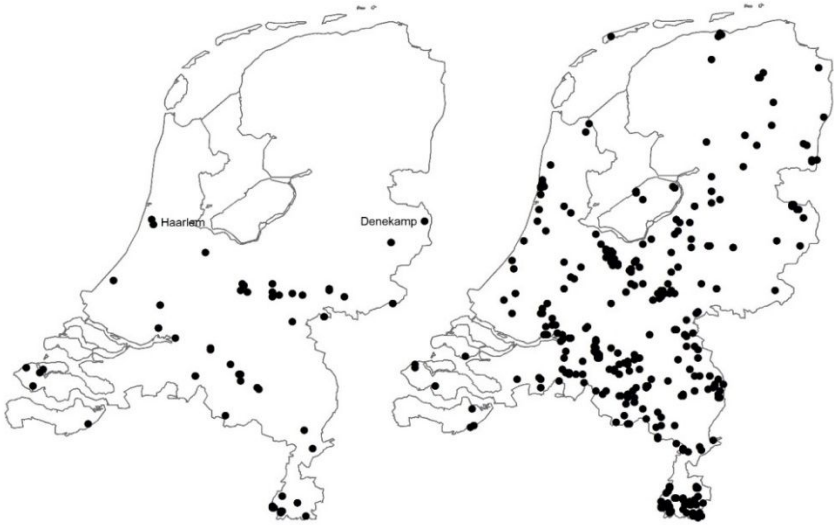
De enigszins op elkaar lijkende *Catoptria falsella* (Denis & Schiffermüller), drietandvlakjesmot, en *C. verellus* komen (thans) verspreid over heel Nederland voor. De rupsen van beide soorten leven op mossen (Slamka 1997). De verspreiding van *C. verellus* is echter niet altijd zo groot geweest. Over *C. verellus* wordt in de 'jaarlijst' 1996 geschreven dat de soort (dan) ruim 100 jaar uit Nederland bekend is, maar dat het altijd een zeldzaamheid geweest is en dat de vlinder in de laatste twintig jaar (dus 1976-1996) slechts tweemaal gezien is (Huisman & Koster 1999)! Tot en met 2009 lag het verspreidingsgebied van *C. verellus* tot en met de lijn Haarlem – Denekamp (in het oosten van Overijssel). De laatste jaren heeft *C. verellus* zich sterk uitgebreid en thans wordt de vlinder over vrijwel heel Nederland waargenomen tot en met het Lauwersmeergebied en ook op Terschelling (zie figuur 1).

Nascia ciliaris (Hübner) – moerasduiveltje

Data: 24.vi.2016, leg. L. Knijnsberg e.a.; Werkschuur, Reeënweg, Wanneperveen, km-hok 204-521; één exemplaar op licht.

Van de prachtige *Nascia ciliaris* werd een enkel exemplaar op licht gevangen, bij de werkschuur aan de Reeënweg. De vlinder is door zijn formaat en verdere uiterlijk niet te verwarren met andere soorten. Net als voor *C. verellus* geldt ook voor *N. ciliaris* dat de in Nederland bekende verspreiding de laatste jaren sterk veranderd is. De vanouds bekende vindplaatsen liggen met name in Limburg en Zeeland, maar de meeste liggen in en rond de Biesbosch en daarmee was tot en met 2008 *N. ciliaris* voor Nederland een echte zuidelijke soort (zie figuur 2).

In 2009 werd *N. ciliaris* waargenomen in Taarlo (Drenthe) en op het Waddeneiland Rottumeroog en dit was een voorbode van de uitbreiding van de soort. In de erop volgende jaren werden tal van waarnemingen van *N. ciliaris* gedaan, met name in de provincies Zuid-Holland, Noord-Holland, Utrecht en Groningen. Maar de soort is, met uitzondering van Flevoland, nu ook uit de andere provincies bekend en is in het grensgebied van Noordwest Overijssel en zuidelijk Friesland, waaronder de Weerribben en de Wieden, al een aantal keren waargenomen. De rups leeft op galigaan (*Cladium mariscus*), oeverzegge (*Carex riparia*) en andere zegge-soorten.



FIGUUR 1. De verspreiding van *Catoptria verellus* zwartbruine vlakjesmot, in Nederland tot en met 2009 (links) en van 2010 t/m 2016 (rechts).



FIGUUR 2. De verspreiding van *Nascia ciliaris* moerasduiveltje, in Nederland tot en met 2008 (links) en van 2009 t/m 2016 (rechts).

Dankwoord

Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer worden bedankt voor het verlenen van de benodigde vergunningen om de gebieden te betreden. We willen speciaal Ronald Messemaker van Natuurmonumenten bedanken voor het houden van een presentatie over De Wieden tijdens de bijeenkomst van de sectie Ter Haar in Schoonrewoerd. En uiteraard een woord van dank aan de deelnemers van de excursie Ter Haar/Snellen voor hun inzet en het aanleveren van alle gegevens.

Literatuur

- Bradley JD, Treweman WG & Smith A 1973. British tortricoid moths, Cochyliidae and Tortricidae: Tortricinae. The Ray Society, London.
- Ellis W, Groenendijk D, Groenendijk M, Huigens T, Jansen MGM, Meulen J van der, Nieukerken EJ van & Vos R de, 2013. Nachtvinders belicht: dynamisch, belangrijk, bedreigd. De Vlinderstichting, Wageningen en Werkgroep Vlinderfaunistiek, Leiden, 1-164.
- Emmet AM, Langmaid JR, Bland KP, Corley MFV & Razowski J 1996. Coleophoridae: 126-338. In: The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland (Emmet MA. ed), Volume 3, Harley Books: 1-452.
- Huemer P & Karsholt O 1999. Gelechiidae I. Microlepidoptera of Europe, Volume 3. Apollo Books, Stenstrup.
- Huisman KJ 2012. The micro moth genus *Agonopterix* in the Netherlands (Lepidoptera: Elachistidae: Depressariinae). Nederlandse Faunistische Mededelingen 37: 45-104.
- Huisman KJ & Koster JC 1999. Nieuwe en interessante microlepidoptera uit Nederland in het jaar 1996 (Lepidoptera). Entomologische Berichten 59. 77-95
- Lempke BJ 1985. De Vlinders van Fryslân; Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden.
- Muus T 2009. Zompruskokermot *Coleophora tamesis* (Waters, 1929). Online: <http://www.microlepidoptera.nl> [geraadpleegd juli 2018]
- Muus T & Doorenweerd C 2012. Wolfspootogklepmot *Pseudopostega auritella* (Hubner, 1813) <http://www.microvlinders.nl/soorten/species.php?speciescode=40020&p=1> (geraadpleegd aug. 2018)
- Muus T & Doorenweerd C 2018. Muntoogklepmot *Pseudopostega crepusculella* (Zeller, 1839) <http://www.microvlinders.nl/soorten/species.php?speciescode=40030&p=1> (geraadpleegd aug. 2018)
- Natuurmonumenten 2018. Natuurgebied de Wieden. Online: <http://www.natuurmonumenten.nl/natuurgebieden/nationaal-park-weerribben-wieden> (geraadpleegd juli 2018).
- Pelham-Clinton E.C. 1983. Opostegidae. In: The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland (Heath J ed) Harley Books Vol. 1 Micropterigidae-Heliozelidae: 255-275.
- Provincie Drenthe 2016. Beheerplan Holtingerveld, Oerlandschap gekneed door ijs en oorlog.NW16100605-Beheerplan N2000 Holtingerveld DEF
- Slamka F 1997. Die Zünslerartigen Mitteleuropas; Bratislava.
- Sterling P & Parsons M 2012. Field guide to the Micro Moths of Great Britain and Ireland; British Wildlife Publishing, Gillingham.
- Tuinstra G 2013. Bijzondere micro's. Flinterwille 17: 21.
- Waring P & Townsend M 2015. Nachtvinders - de nieuwe veldgids voor Nederland en België. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Wikipedia-bijdragers 2018, Nationaal Park Weerribben-Wieden //nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Nationaal_Park_Weerribben-Wieden&oldid=51880411 (geraadpleegd juli 2018).

Het Dashorsterpad bij Woudenberg

Violet Middelman

geplaatst op verzoek van Jaap Zwier

Ook al kun je reeds in februari vlinders zien, het is nog te weinig om een daginventarisatie te doen. Daarom liepen we (wie is we: Jeanette, Violet en Remco) op 10.ii.2018 het Dashorsterpad bij Woudenberg, een route van zo'n 12,5 km lang. De temperatuur lag iets boven het vriespunt maar door het ontbreken van de wind was het heerlijk wandelweer. De route leidde ons over afwisselend onverharde en verharde paden, door weilanden en door bos. Remco en ik zagen op verschillende bomen nachtvlinders zitten.

De eerste was *Agriopsis leucophaearia* (Denis & Schiffmüller), de kleine voorjaarsspinner. Een stukje verder vonden we een paring van *Phigalia pilosaria* (Denis & Schiffmüller), de perentak, welke leek op een natuurlijke afwijking van de bast van een beuk. De vrouwtjes van deze nachtvlindersoort zijn vleugelloos; ze komen uit hun cocon op de grond en kruipen omhoog op een boomstam. Soms helpt het als je weet op welke plant je gericht kan zoeken in een bepaalde tijd van het jaar. Zo rond het einde van de winter en het begin van het voorjaar is de lariks een leuke soort om te bekijken. Hier komt namelijk een kokermot op voor, *Coleophora laricella* (Hübner), de larikskokermot. En zowaar zagen we de kokertjes van deze micronachtvlinder.

Tijdens het lopen scannen we vrijwel altijd de omgeving. De camouflage die sommige soorten bezigen is geweldig! Neem nu die van *Lymantria dispar* (Linnaeus), de plakker, een macronacht-



vlinder. Het vrouwtje legt haar eitjes in een groepje op bijv. een boomstam. Maar omdat die eitjes er dan wel heel kaal en opvallend bijliggen trekt 'moeders' haar eigen haartjes uit haar lijfje om daarmee de eitjes te bedekken. We zagen meerdere eipakketten van deze soort op de boomstammen, waarvan er eentje prachtig verstoppt was in een beschadiging in de boombast van een boom. Ten slotte vonden we een oud nest van *Thaumetopoea processionea* (Linnaeus), de eikenprocessierups, dat als een oud raat aan de boom hing met heel veel vervellingshuidjes.

FIGUUR 3. Copula perentak, *Phigalia pilosaria* (foto: Violet Middelman)

Verhuizen of hoe een kleine tuin toch nog aardige waarnemingen oplevert

Jaap Zwier

Ongeveer twee jaren geleden verhuisden we van het platteland van Zelhem naar een huis in het centrum van het dorp Zelhem. We kwamen te wonen op een plek waar aan de ene kant een nieuw bejaardentehuis werd gebouwd en aan de andere kant een oud kerkhof is. We zijn dus uitstekend op de toekomst voorbereid. Op het platteland woonden we achter het landgoed Slangenburg. Een vroeger bekend gebied voor vlinderliefhebbers.

De vlinderfauna van het landgoed Slangenburg

Het landgoed Slangenburg is 600 ha, groot en is een zeventiende-eeuws landgoed, gekenmerkt door de trapeziumvormige lanen die men toen aangelegd heeft. Het kasteel, zoals dat nu is, dateert uit 1781. De begroeiing van het landgoed heeft erg geleden onder de verdroging die na de tweede wereldoorlog is ingezet. Staatsbosbeheer is de laatste jaren druk doende die verdroging terug te dringen. Naast bos kent het landgoed, akkers en weiden en vele wandelpaden.

In het toen nog jonge tijdschrift *De Levende Natuur* werden meerdere artikelen gewijd aan dit vlinderrijke gebied. Zo schrijven Joman (1914) en Kolkman (1902) meer dan 100 jaar geleden dat zij de volgende soorten dagvlinders vonden in dit gebied:

Argynnis aglaja - grote parelmoervlinder
Argynnis niobe - duinparelmoervlinder
Argynnis paphia - keizermantel
Apatura iris - weerschijnvlinder
Boloria selene - zilveren maan
Colias hyale- gele luzernevlinder

Favonius quercus - eikenpage
Limenitis camilla - kleine ijsvogelvlinder
Melanargia galathea - dambordje
Nymphalis antiopa - rouwmantel
Pontia daplidice - resedawitje
Satyrrium ilicis - bruine eikenpage

Van deze rijkdom is heel veel verdwenen, een enkele keer wordt de grote parelmoervlinder nog gezien, heb ik me laten vertellen en is de kleine ijsvogelvlinder nog steeds aanwezig. Zelf heb ik achter het raam van een oude schuur een dode grote weerschijnvlinder gevonden. Het was het enige exemplaar die ik mocht vinden in al die 35 jaar dat ik er gewoond heb. Ik heb nog geprobeerd met rottend fruit de soort te lokken, maar dat is helaas niet gelukt. Het is jammer dat Joman (1914) en Kolkman (1902) alleen dagvlinders noemen.

De secties Ter Haar en Snellen hebben tweemaal een excursie gehouden in de Slangenburg en in de natuurgebieden buiten dit landgoed. Het vinden van de eerste mijn in ons land van de mineerder *Lyonetia prunifoliella* (Hübner), sleedoornhangmot, was natuurlijk een mooie opsteker voor mij. Tien jaar lang heb ik twee monitoringroutes gelopen voor De Vlinderstichting. Mij is bijgebleven dat in die tien jaren *Pararge aegeria* (Linnaeus) bont zandoogje sterk in aantal is toegenomen en *Lasiommata megera* (Linnaeus) argusvlinder, afgenomen of vrijwel verdwenen is. Op de plek waar ik woonde heb ik vele jaren met de lamp gevangen en dat leverde meer dan duizend soorten Lepidoptera op.

De vlinderfauna in het centrum van het dorp Zelhem

De plek waar ik nu woon is vooral een plek met keurig aangelegde tuinen. Op de begraafplaats achter ons huis staan vele oude bomen en in de begroeiing rondom het kerkhof wordt niet ingegrepen, het krijgt hoogstens een keer in het jaar een maaibeurt. Aan het einde van de straat, waar ik woon, is een wat verwaarloosd bosje. Mijn tuin is 530 m² groot en dat staat in schril contrast met de grote tuin en schapenweide die we hadden op de vorige locatie. Die 530 m² is omringd door een schutting en een thuja- en taxushaag en heeft een open verbinding met de bloemrijke tuin van de burens. De beplanting bestaat uit grote struiken, zoals forsythia, sneeuwbal, ribes, kardinaalsmuts, rhododendron, hortensia's en nog een paar struiken die ik niet ken. Ondergroei is er eigenlijk nauwelijks en ik ben druk doende allerlei inlandse planten uit de omgeving binnen te brengen in de tuin, zoals slangenwortel, fluitenkruid en havikskruid. Zo langzamerhand moet er toch dan wat meer leven in de brouwerij komen. Het gazon bestaat gelukkig niet alleen uit gras, maar het staat vol met zachte ooievaarsbek, stijve ogentroost, schapenzuring, schapengras, zengroen, witte, rode en kleine klaver, weegbree en paardenbloemen. Het vangen met de lamp op deze nieuwe woonplek is in het begin niet erg frequent geweest, omdat er nodig allerlei dingen moesten gebeuren. Hieronder een lijst met namen van de waargenomen soorten, vooral micro's die ik hier gezien of gevangen heb (tabel 1). Algemeen voorkomen macro's en dagvlinders heb ik niet in deze lijst opgenomen. Het viel me eigenlijk niet eens zo tegen, maar ja, het is toch wel even wat anders dan vroeger.

Toelichting bij sommige soorten

Cryptoblabes gnidiella (Millière) – citruslichtmot

Eén dier van *Cryptoblabes gnidiella* (fam: Pyralidae) werd in huis gevangen op 6.xii.2015 (fig. 6, blz. 62). Deze is waarschijnlijk meegekomen met sinaasappels (*Citrus*) uit de supermarkt. Ik heb in de supermarkt nog een paar keer gezocht of ik er meer kon vinden maar niets gevonden. Er zijn maar weinig waarnemingen bekend van dit dier uit ons land. In Nederland en België is dit dier adventief en voor het eerst waargenomen in 1960 en 1961 (Kuchlein 1993; Van Rossem et al. 1962).

Tymo heeft deze soort besproken op een bijeenkomst van Snellen (Muus, 2017). In het Engelse taalgebied heet het dier: honeydew moth of christmasberry moth. Als je je auto in het voorjaar onder een lindeboom of andere bomen parkeert dan zorgen vele luizen op de bladeren ervoor dat er een dikke plakkerige laag op je auto "regent": honingdauw. Niet alleen mieren zijn daar gek op maar dus ook *C. gnidiella*. Adulten komen af op honingdauw die door wolluizen wordt afgescheiden en aangetaste of beschadigde vruchten door andere insecten (Avidov & Harpaz 1969). Er is uitgebreid onderzoek gedaan naar dit plaaginsect, dat zich verspreid heeft vanuit het Middellandse Zeegebied naar de wijngaarden van Zuid- en Midden-Amerika. Op internet zijn vele artikelen erover te vinden. Zo is *C. gnidiella* niet alleen een plaag in wijngaarden (*Vitis*) en citrus boomgaarden, maar ook in avocado (*Persea americana*) kwekerijen in Israël en maisakkers (*Zea mays*) en katoen (*Gossypium*) plantages in Egypte (bijvoorbeeld Swailem & Ismail, 1972).

Prays citri (Millière) – citrusmot

Ook *Prays citri* (fam: Pyralidae) is door mij in huis gevangen te Zelhem op 6.iv.2016 (fig. 6, blz. 62). Ik ging er van uit dat de rups van dit dier leefde in aardappels (*Solanum tuberosum*), omdat

ik zulke diepe gangen vond in die aardappelknollen en concludeerde dat we te maken hadden met *Phthorimaea operculella* (Zeller), de aardappelmot. Helaas onjuist. De determinatie is van Tymo Muus.

Het dier wordt regelmatig in kassen aangetroffen en geïmporteerd met materiaal van elders (Muus, 2018). Maar buiten de vondsten in kassen is het dier niet veel waargenomen in ons land. Op 29.vi.2010 werd door Frans Cupedo een eerste exemplaar buiten gevangen te Geulle dat toen werd gedetermineerd door wijlen Anton Cox (Muus, 2011).

P. citri is een plaagdier, vooral in allerlei *Citrus*-gewassen, zoals citroen (*C. limon*), limoen (*C. aurantifolia*) en grapefruit (*C. x paradisi*). Veel citrus-soorten zijn oorspronkelijk afkomstig uit Azië. Het dier zal dus wel meegelift zijn met de voedselplant. Het dier kent een grote verspreiding waaronder de meeste landen rond de Middellandse Zee, grote delen van Australië Azoren, Canarische Eilanden, Madeira, Zuid-Afrika, Zimbabwe, India, Pakistan en diverse eilanden in zuidoost Azië en Australië (OEPP/EPPA 2017). In Engeland is het dier voor het eerst gevonden in 2000 (Kimber 2018).

Catocala sponsa (Linnaeus) – karmozijnrood weeskind

Dat was mijn eerste verrassing op de nieuwe woonplek. Twee exemplaren van *Catocala sponsa* (fam: Noctuidae) werden door mij gevangen op 18.vii.2017 en maken nu deel uit van mijn collectie, die ik geschonken heb aan Remco Vos en Violet Middelman. In al die tijd dat ik gevangen heb op mijn vorige adres heb ik dit dier nooit gezien. Het is opvallend dat *C. sponsa* de laatste jaren veel vaker wordt gezien dan vroeger. Het dier komt verspreid in ons land voor (De Vlinderstichting 2017). Ik ben benieuwd naar de nieuwste gegevens. Soms komen meerdere exemplaren op licht of smeer af.

Borkhausenia luridicomella (Herrich-Schäffer) – geelkopdwersikkelmot

Eén exemplaar van *Borkhausenia luridicomella* (fam: Oecophoridae), geelkopdwersikkelmot, werd gevangen op 11.vi.2018 (fig. 6, blz. 62). Deze soort is niet van veel vindplaatsen bekend in ons land in vergelijking met de andere sikkelmotsoorten. De vlinder vliegt van mei tot augustus. De vindplaatsen van *B. luridicomella* zijn vooral te vinden in Oost en Zuid-Nederland. Op Europese schaal is het dier bekend van Zuid-Scandinavië tot Italië en Roemenië en oostwaarts tot in Zwitserland en Rusland. Het dier is in België zeldzaam en de rups leeft waarschijnlijk onder de schors van gevallen hout van bladverliezende en groenblijvende bomen. De soort zou ook zijn gevonden in vogelnesten (De Prins & Steeman 2018).

Dankwoord

Ik wil Hans Huisman, Tymo Muus en Remco Vos bedanken voor de hulp bij de determinaties.

Literatuur

Avidov Z & Harpaz I 1969. Plant pests of Israel. Israel Universities Press, Jerusalem.

De Vlinderstichting 2017. Online: www.vlinderstichting.nl [geraadpleegd juli 2018]

De Prins W & Steeman C 2018. Catalogue of the Lepidoptera of Belgium. Online: <http://projects.biodiversity.be/lepidoptera>

Joman A 1914. Mooie plekjes in den Achterhoek III. De Levende Natuur 19: 271-274.

Franje 21 (42) – september 2018

- Kimber I 2018. UK Moths. Online: <https://ukmoths.org.uk/species/prays-citri>.
- Kolkman GJ 1902. Merkwaardige vangsten. De Levende Natuur 6: 266-269.
- Kuchlein JH 1993. De kleine vlinders. Pudoc, Wageningen.
- Muus T 2011. *Prays citri*: de eerste vondst uit de vrije natuur in Nederland. Online: <http://www.microlepidoptera.nl> [geraadpleegd juli 2018]
- Muus T 2017. Over *Cryptoblabes gnidiella*. Franje 20: 13-14.
- Muus T 2018. *Prays citri* (Millière 1873). Online: <http://www.microlepidoptera.nl> [geraadpleegd juli 2018]
- OEPP/EPPO 2017. *Prays citri* (PRAYCI) World distribution. EPPO Global Database. Online: <https://gd.eppo.int/taxon/PRAYCI/distribution> [geraadpleegd 2 augustus 2018]
- Swaleim N & Ismail II 1972. On the biology of the honey dew moth *Cryptoblabes gnidiella* Milliere. Bulletin de la Societe Entomologique d'Egypte 56: 127-134.
- Rossum G van, Burger HC & Van de Bund CF 1962. Verslag over het optreden van enige schadelijke insekten in het jaar 1961. Entomologische Berichten 22: 123-130.

TABEL 1. Lijst met namen van vlinders en de eerste dag van waarneming in Zelhem, Hengeloeweg 13, (coördinaten: 52.00959 – 6.34716). ? = identificatie onzeker.

<i>Acentria ephemerella</i>	duikermot	15-07-2017
<i>Acronicta aceris</i>	bont schaapje	02-06-2018
<i>Aglossa pinguinalis</i>	vetmot	26-05-2018
<i>Agonopterix arenella</i>	bleke kaartmot	02-06-2018
<i>Agrotis exclamationis</i>	gewone worteluil	01-06-2018
<i>Agriopis leucophaearia</i>	kleine voorjaarsspanner	07-03-2018
<i>Agriphila tristella</i>	variabele grasmot	11-08-2016
<i>Ancylis obtusana</i>	rossige haakbladroller	28-05-2017
<i>Araschnia levana</i>	landkaartje	16-06-2018
<i>Archips podana</i>	grote appelbladroller	11-06-2018
<i>Archips xylosteana</i>	gevlamde bladroller	02-06-2018
<i>Argyresthia conjugella</i>	grote pedaalmot	27-05-2017
<i>Argyresthia spinosella</i>	bloesempedaalmot	03-06-2017
<i>Aroga velocella</i>	zuringpalpmot	08-07-2017
<i>Bactra lancealana</i>	gewone biesbladroller	27-05-2017
<i>Banksia conspurcatella</i>	voorjaarszakdrager	06-01-2018
? <i>Borkhausenia fuscescens</i>	dwergsikkelmot	04-08-2017
<i>Borkhausenia luridicomella</i>	geelkopdwergsikkelmot	11-06-2018
<i>Borkhausenia minutella</i>	schuursikkelmot	27-05-2017
<i>Bryotropha similis</i>	witte mospalpmot	19-07-2016
<i>Bupalus piniaria</i>	dennenspanner	21-05-2018
<i>Cataclysta lemnata</i>	kroosvlindertje	13-07-2018
<i>Catocala sponsa</i>	karmozijnrood weeskind	18-07-2017
<i>Celastrina argiolus</i>	boomblauwtje	16-06-2018
<i>Celypha lacunana</i>	brandnetelbladroller	06-06-2018

Franje 21 (42) – september 2018

<i>Celypha rufana</i>	smallijnbladroller	25-08-2017
<i>Celypha striana</i>	paardenbloembladroller	31-05-2018
? <i>Chionodes fumatella</i>	witschubbige palpmot	04-08-2017
<i>Chrysoteuchia culmella</i>	gewone grasmot	11-06-2018
<i>Clepsis consimilana</i>	tuinbladroller	22-06-2016
<i>Cochylidia rupicola</i>	veelkleurige bladroller	04-06-2018
<i>Coleophora laricella</i>	larixskokermot	29-05-2017
<i>Coleophora lutipennella</i>	gewone eikenkokermot	17-05-2017
<i>Colocasia coryli</i>	hazelaaruil	14-05-2017
<i>Conistra vaccini</i>	bosbesuil	02-04-2018
<i>Crambus pratella</i>	streepjesgrasmot	05-05-2018
<i>Cryptoblabes gnidiella</i>	citruslichtmot	06-04-2016
<i>Dichrorampha acuminatana</i>	margrietwortelmot	29-05-2018
<i>Dichrorampha simpliciana</i>	bleke vlekwortelmot	02-09-2016
<i>Cydalima perspectalis</i>	buxusmot	12-09-2017
<i>Cydia splendana</i>	gewone spiegelmot	15-07-2017
<i>Cydia strobilella</i>	kegelbladroller	17-05-2017
<i>Diurnea fagella</i>	voorjaarskortvleugelmot	08-04-2018
<i>Ditula angustiorana</i>	zomerbladroller	05-07-2018
<i>Drepana falcataria</i>	berkeneenstaart	21-05-2018
<i>Drymonia dodonaea</i>	gestreepte tandvlinder	16-05-2018
<i>Dysstroma truncata</i>	schimmelspanner	16-05-2018
<i>Eccopisa effractella</i>	geelpalpmot	26-08-2017
<i>Ectropis crepuscularia</i>	gewone spikkelspanner	21-05-2018
<i>Eilema sororcula</i>	geel beertje	16-05-2018
<i>Elegia similella</i>	armbandmot	27-05-2017
<i>Emmelina monodactyla</i>	windevedermot	08-04-2018
<i>Ephestia unicolorella</i>	sobere restjesmot	08-07-2017
<i>Epinotia granitana</i>	tweestreepogbladroller	27-05-2017
<i>Epinotia immundana</i>	elzenoogbladroller	27-05-2017
<i>Epinotia tenerana</i>	v-oogbladroller	04-09-2017
<i>Eudonia mercurella</i>	variabele granietmot	15-07-2017
<i>Eudemis profundana</i>	bonte fruitbladroller	15-07-2017
<i>Eudonia lacustrata</i>	lichte granietmot	03-06-2018
<i>Evergestis forficalis</i>	lijnvalkmot	20-05-2018
<i>Glyphipterix thrasonella</i>	grote parelmot	28-05-2017
<i>Grapholita funebrana</i>	pruimenmot	17-05-2017
<i>Gymnoscelis rufifasciata</i>	zwartkamdwergspanner	10-06-2018
<i>Gypsonoma dealbana</i>	loofboombladroller	17-06-2018
<i>Habrosyne pyritoides</i>	vuursteenvlinder	17-06-2018
<i>Hemithea aestivaria</i>	kleine zomervlinder	10-06-2018
<i>Herminia tarsipennalis</i>	lijnsnuituil	07-06-2018
<i>Hofmannophila pseudospretella</i>	bruine huismot	17-05-2018

Franje 21 (42) – september 2018

<i>Hypena probiscidalis</i>	bruine snuituil	10-06-2018
<i>Idaea aversata</i>	grijze stipspanner	07-06-2018
<i>Idaea rusticata</i>	schaduwstipspanner	07-07-2018
<i>Idaea seriata</i>	paardenbloemspanner	31-05-2018
<i>Idaea straminata</i>	egale stipspanner	20-05-2018
<i>Lycaena phlaeas</i>	kleine vuurvliinder	29-06-2018
<i>Lycaena tityrus</i>	bruine vuurvliinder	12-09-2016
<i>Lymantria dispar</i>	plakker	1-07-2018
<i>Maniola jurtina</i>	bruin zandoogje	16-06-2018
<i>Mesapamea cf. secalis</i>	halmrupsvliinder	14-07-2017
<i>Mesoleuca albicillata</i>	brummelspanner	22-05-2018
<i>Metalampra italica</i>	Italiaanse kaneelsikkelmot	30-07-2016
<i>Mompha subbistrigella</i>	basterdwederikpeulmot	24-06-2017
<i>Notocelia cynosbatella</i>	hermelijn bladroller	28-05-2017
<i>Oegoconia deauratella</i>	witte dominomot	05-06-2018
<i>Oligia latruncula</i>	donker halmuiltje	20-06-2017
<i>Orthosia cruda</i>	kleine voorjaarsuil	07-04-2018
<i>Orthosia gracilis</i>	sierlijke voorjaarsuil	07-04-2018
<i>Orthotaenia undulana</i>	woudbladroller	14-06-2017
<i>Pachetra sagittigera</i>	gevlekte pijluil	14-05-2018
<i>Parapoynx stratiotata</i>	krabbenscheermot	25-05-2018
<i>Peribatodes rhomboidaria</i>	taxusspikkelspanner	14-05-2018
<i>Peribatodes secundaria</i>	geveerde spikkelspanner	14-05-2018
<i>Plemyria rubiginata</i>	blauwrandspanner	23-06-2018
<i>Pleuroptya ruralis</i>	parelmoermot	10-07-2018
<i>Plodia interpunctella</i>	Indische meelmot	12-06-2016
<i>Plutella xylostella</i>	koolmotje	07-06-2018
<i>Prays citri</i>	citrusmot	06-04-2016
<i>Rhyacia simulans</i>	bruine grasuil	01-06-2018
<i>Spilosoma lubricipeda</i>	witte tijger	16-05-2018
<i>Synanthedon tipuliformis</i>	bessenglasvliinder	28-05-2018
<i>Thera britannica</i>	schijn-sparspanner	14-05-2018
<i>Tinea columbariella</i>	egale pelsmot	11-06-2018
<i>Tinea dubiella</i>	bruine pelsmot	03-06-2018
<i>Tinea pellionella</i>	gewone pelsmot	31-05-2018
<i>Tinea trinotella</i>	gele pelsmot	17-05-2017
<i>Tortricodes alternella</i>	voorjaarsbladroller	12-03-2018
<i>Tortrix viridana</i>	groene eikenbladroller	29-05-2018
<i>Udea prunalis</i>	grijze kruidenmot	08-07-2017
<i>Xanthorhoe fluctuata</i>	zwartbandspanner	12-04-2018
<i>Xanthorhoe montanata</i>	geoogde bandspanner	21-04-2018
<i>Yponomeuta evonymella</i>	vogelkersstippelmot	11-06-2018
<i>Yponomeuta plumbella</i>	grootvlekstippelmot	13-06-2018

Verslag bijeenkomst Snellen op 7 april 2018 te Amersfoort

Tymo Muus

Er zijn 20 aanwezigen: Theo Bakker, Guus Dekkers, Henk Gremmer, Wim Gerritsen, Marja van der Grift, Harry Groenink, Bert Groothedde, Hans Huisman, Jelle Jacobsen, Maurice Jansen, Trees Kaizer, Chris Snyers, Violet Middelman, Charles Naves, Willem Oosterhof, Miranda van Rijn, Remco Vos, Paul van Wonderen en Ton Zijp.

Huishoudelijk gedeelte

1. Opening en bespreking verslag voorjaar 2018

Het voorjaar is weer ingetreden en dat valt te merken: vorige week zat er op driehoog bij de voorzitter op het raam een exemplaar van *Tortricodes alternella* (Denis & Schiffermüller), de voorjaarsbladroller. Deze soort komt ook geregeld langs in determinatieverzoeken. Ook 's avonds in de koplampen van de auto is het een gefladder van jewelste. Voor wie nog geen lamp heeft laten branden loont het ook om te smeren. In de duinen volgde een waarneming van *Carpatolechia decorella* (Haworth), schouderstreepmot, op smeer. Dit is één van de elf 'roodgekleurde' zeldzame soorten die blinkt op Waarneming.nl. De andere negen zijn macro's wat betekent dat het zeker loont om nu weer aan de slag te gaan. Niet alleen qua vlinders: tijdens de najaarsbijeenkomst kregen we het huiswerk om uit te kijken naar diverse gallen en spinsels in het voorjaar. Dat de biologie van micro's spectaculair kan zijn ontdekten wetenschappers bij *Cryptoses cho-loepi* Dyar (subfamilie Chrysauginae, familie Pyralidae). De vlinders leggen eitjes in de vacht van luiaards en verliezen hun vleugels zodra de eiafzet heeft plaatsgevonden.

Natuurlijk blijven vlinders ook mooi. De mooiste plaatjes komen langs en daartussen zitten ook micro's. In het kader van 'mooi roze is niet lelijk': de bladroller *Prophaecasia malawiana* Heppner & Bae, die recentelijk is beschreven uit Malawi. Of een soort die als 1 april-grap onder de aandacht werd gebracht wegens de teddybeer op de rugzijde: *Chimoptesis pennsylvaniana* Kearfott – had beter 'teddynella' kunnen heten (fig. 4). Terug naar Nederland, want ook deze bijeenkomst zal u weer merken dat er genoeg te ontdekken valt in eigen huis en tuin!



FIGUUR 4. *Chimoptesis pennsylvaniana* (fotograaf onbekend).

Bij de bespreking van Franje wordt opgemerkt dat het verslag twee correcties behoeft, op blz. 13 dient “Op 9.x.20178...” veranderd te worden in “Op 9.x.2017” en bij de kleurenplaat op blz. 17 zijn de figuren 4 en 5 verwisseld: de foto linksboven toont *Cydia indivisa* en de foto rechtsboven *Oxyptilus chrysodactyla*.

2. Bestuursmededelingen intern

Ledenbestand

In de maanden na de bijeenkomst van oktober hebben we de volgende vijftien personen kunnen toevoegen aan het ledenbestand: Frank Böinck, Han Derks, Jelle Jacobsen, Ton Zijp, Ruud van Middelkoop, Marion Zondervan, Hans van den Berg, Tim Asbreuk, Alfred van der Burgh, Rita van den Bos, Feikje Kloosterman, Tom van Noort, Marc Mangelschots, Karin Lenten en Marja van der Grift. Een aantal leden meldde zich aan tijdens de bladmijnenexcursie van Ben van As.

Weekendexcursie Hollandse Duinen

De aanmeldingsdeadline van opgave voor de weekendexcursie is reeds verstreken: dit was 1 maart. Sandra Lamberts meldt namens de organisatie in een e-mail dat er zo'n veertig deelnemers zullen zijn. De drukke bezetting dwingt de excursie organisatie wel ieder die wil komen, maar die zich niet heeft aangemeld, de regels omtrent vergunningen in acht te nemen en zich niet zomaar in het gebied kan begeven. De organisatie van de weekendexcursie is altijd verantwoordelijk. Het bestuur vraagt de leden alvast na te gaan denken over een excursie voor komend jaar.

Activiteiten. Het bestuur beraadt zich nog over dagexcursies en cursussen. In ieder geval staat het volgende al vast: zondag 30 september: bladmijnenexcursie onder leiding van Ben van As.

Verslag cursus grasmineermotten

In Steenwijk is het mogelijk kosteloos gebruik te maken van een vergaderruimte waardoor in het afgelopen jaar cursussen georganiseerd konden worden. De cursus grasmineermotten, Elachistidae (subfamilie Elachistinae), vond op 27 november 2017 plaats en werd door twaalf mensen bezocht (fig. 14, blz. 65). Er werd een verzorgde lunch geserveerd. Het ochtendprogramma stond in het teken van een inleidend woord over deze vlinderfamilie. De 42 in Nederland voorkomende soorten werden hierna gepresenteerd in zeven clusters van gemeenschappelijke en nogal opvallende kenmerken. De intentie van de cursussen is om meer zicht te krijgen op de uiterlijke herkenning van de soorten. Tymo is erin geslaagd om een lijvige illustratieve bespreking samen te stellen van de soorten waarin de uiterlijke kenmerken centraal staan. Correspondentie tussen de mondiale specialist Lauri Kaila en Tymo leverde ook weer nieuwe kenmerken op. Deze reader werd uitgedeeld aan de cursisten die na een middag in staat waren om dieren op basis van uiterlijke kenmerken tot op soort te determineren. De komende tijd zal de reader nog bijgesteld worden na feedback van de gebruikers, zodat de verbeterde versie op een later tijdstip zal worden verspreid.



FIGUUR 6. Vondsten Jaap Zwier.

Linksboven: *Cryptoblabes gnidiella*, citruslichtmot. Foto: Tymo Muus.

Rechtsboven: *Prays citri*, citrusmot. Foto: Remco Vos.

Linksonder: *Borkhausenienia luridicomella*, geelkopdwergsikkelmot. Foto: Tymo Muus.

Rechtsonder: idem, maar levend afgebeeld. Foto: Paul van Wonderen.



FIGUUR 7.
Eidophasia messingiella,
kruidkersmot,
leg. Charles Naves.
Foto: Tymo Muus



FIGUUR 8. *Cochylis roseana*, roze bladroller, leg. Charles Naves.
Foto: Tymo Muus



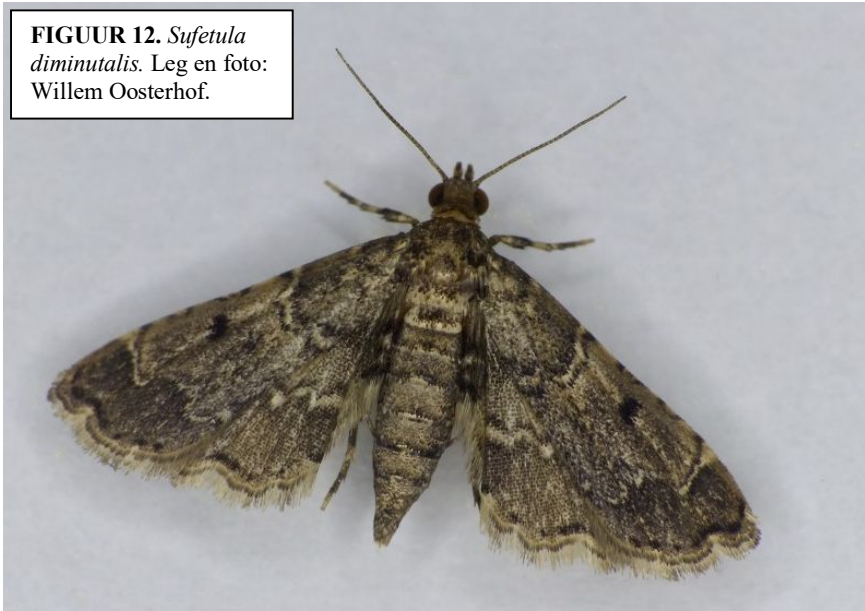
FIGUUR 9. *Hypsopygia nostralis*, leg. Leo Janssen.
Foto: Tymo Muus

FIGUUR 10 linksonder:
Rups van *Zelleria oleastrella* op olijf.
Leg. en foto: Tymo Muus

FIGUUR 11 rechtsonder:
Rhopobota stagnana,
duifkruidbladroller, leg. en
foto: Tymo Muus.



FIGUUR 12. *Sufetula diminutalis*. Leg en foto: Willem Oosterhof.



FIGUUR 13. *Opogona sacchari*, bananenboorder. De vlinder (midden) en de pophuls (onder) met kenmerken gemarkeerd. Leg en foto's: Willem Oosterhof.



FIGUUR 14. Cursus- of studiedag grasmineermotten op 17 november 2017.

3. Bestuursmededelingen extern

Tijdschrift voor Entomologie

Het bestuur ontving de volgende informatie vanuit het NEV-bestuur: de redactie van Tijdschrift voor Entomologie staat nu ook open voor faunistische mededelingen. Voor meer info, zie: <http://www.editorialmanager.com/tve/default.aspx>. De volumes tot 1997 zijn online voor iedereen in te zien. NEV leden kunnen volumes tot 2016 kosteloos opvragen. Kleine faunistische mededelingen kunnen bij voorkeur ook in Franje worden gemeld en voor het introduceren van 'groter nieuws' zoals nieuwkomers voor de fauna en uitvoerige besprekingen volstaat Entomologische Berichten en vanaf heden dus ook Tijdschrift voor Entomologie.

Determineren monsters malaisevallen

In het kader van het 5000 soortenprogramma in de Hollandse Duinen worden vijf malaisevallen ingezet. Bij malaisevallen wordt een verticaal scherm opgezet waarbij insecten naar een soort van fuik 'lopen' en daar in een stikpot worden verzameld. In eerste instantie worden de niet-vlinderordes onder de loep genomen. Omdat er bij een malaiseval geen gebruik wordt gemaakt van lokmiddelen zoals licht, levert dit vaak weer interessante soorten vlinders op. Erik van Nieukerken heeft het verzoek uitgezet ook de vlinders in alcohol op te nemen. De vlinders worden hierna in vouchers opgenomen in de Naturalis collectie. Het verzoek aan ieder is om deze 'verwelkte' vlinders op vrijwillige basis van een naam te voorzien. In veel gevallen zal het hier gaan om het maken van genitaal-preparaten.

Aanvullende gegevens waardplanten

Het zoeken naar rupsen leidt regelmatig tot spectaculaire ontdekkingen. Afgelopen jaar heeft ook de gastlezing van Ruben Meert bijgedragen aan deze bewustwording. Het loont om informatie van de waardplant bij waarnemingen in te voeren. Dit kan in Orde of Klasse, maar ook in een Excellijst onder een opmerkingenveld. Waarneming.nl heeft hier een apart veld voor (fig. 15). Onder waardplant verstaan we de voedselbron van de rups, het voedsel waar de rups zich daadwerkelijk mee voedt. Het komt voor dat men vlinders of rupsen die ‘rusten’ op een bepaalde plant ook associeert met een waardplant, dit ten onrechte. Omdat kennis van de waardplanten van diverse vlindersoorten schaars is, kan dit een welkome aanvulling zijn.

Methode: onbekend
Stadium (kleed): rups
Gedrag: ter plaatse
op/in: Ruwe berk
Biotoop: Ruwe berk - Betula pendula
Toelichting: [empty]

FIGUUR 15.
Invoeren waardplanten
op Waarneming.nl

Jubileum Microlepidoptera.nl

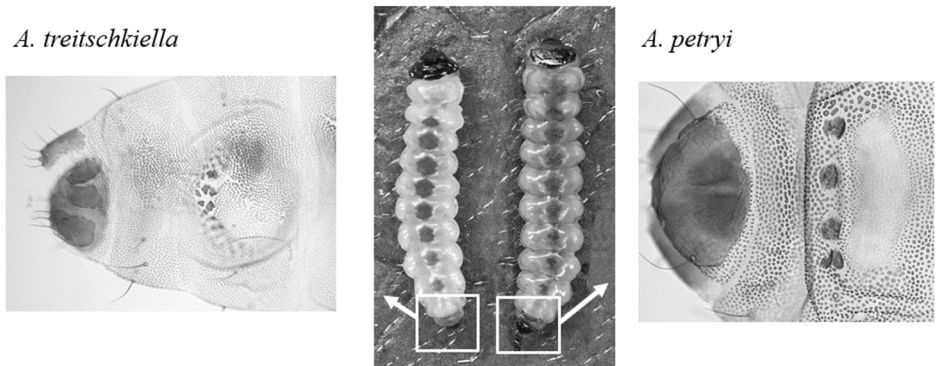
Op 31 mei 2008 verscheen de website ‘microlepidoptera.nl’ op internet naast Vlindernet, een website die al heel wat langer bestaat. De jaren na het verschijnen van deze website is de animo voor micro’s toegenomen. Iedereen zal wel gemerkt hebben dat het invullen en het bijhouden van zo’n website geschiedt door vrijwilligers en dus ‘microsprongen’ maakt. Het is misschien op zijn plaats om diverse personen op 3 november in het zonnetje te zetten en terug te kijken op tien bewogen jaren. Een aantal personen zijn dus uitgenodigd en dit levert wellicht ook een aantal spannende lezingen op. De dag wordt afgesloten met een borrel. Zet deze dag dus in uw agenda.

Een nieuwe gaatjesmaker

Volgens recent gepubliceerd onderzoek gaat het bij *Antispila treitschkiella* (Fischer von Röslerstamm) (familie Heliozelidae) om twee soorten (van Nieukerken et al 2018). De ‘nieuwe’ soort is *A. petryi* Martini een soort die al langere tijd als synoniem van *A. treitschkiella* werd beschouwd. Dit leidt niet alleen tot een nieuwe *Antispila* op de Nederlandse soortenlijst, er is ook een verandering in de Nederlandse namen. We vragen ieder uit te kijken naar beide soorten en ook collectiemateriaal waar nodig na te kijken: geef de correcties door aan Jurriën van Dijk!

Antispila petryi, kleine kornoeljegaatjesmaker is een mineerder die bekend is van zowel de inheemse rode kornoelje (*Cornus sanguinea*) als aangeplante gele kornoelje (*Cornus mas*). *A. petryi* heeft slechts één generatie per jaar met rupsen vanaf augustus tot in november en is nog steeds alleen uit Zuid-Limburg bekend.

A. treitschkiella, gele-kornoeljegaatjesmaker, is de soort van gele kornoelje (*C. mas*) en een recente invasieve soort. Deze heeft twee generaties per jaar, met actieve rupsen in juni-juli en vanaf eind augustus tot november. *A. treitschkiella* komt voor door het hele land en kan vaak in grote aantallen optreden. Larven van *A. petryi* zijn meer grijs en die van *A. treitschkiella* meer wit. Zie ook figuur 16.



FIGUUR 16. Larven van *Antispila treitschkiella* en *A. petryi* (diagnose).

Referentie:

Nieukerken EJ van, Lees DC, Doorenweerd C, Koster S(JC), Bryner R, Schreurs A, Timmermans MJTN, Sattler K 2018. Two European *Cornus* L. feeding leafmining moths, *Antispila petryi* Martini, 1899, sp. rev. and *A. treitschkiella* (Fischer von Röslerstamm, 1843) (Lepidoptera, Heliozelidae): an unjustified synonymy and overlooked range expansion. *Nota Lepidopterologica* 41: 39-86. <https://doi.org/10.3897/nl.41.22264>

Uitgelezen

Wie als kind genoten heeft van ‘Rupsje nooitgenoeg’ en een poging wil doen jonge (klein)kinderen warm te maken voor nog veel kleinere rupsjes: het boek *Life in a Leaf* (2018) van Nicole Wooten en Akito Kawahara vertelt het verhaal van een bladmineerder in kindertaal. De naam Kawahara klinkt wellicht bekend in de oren: het is namelijk een deskundige op het gebied van bladmineerders die inhoudelijk heeft bijgedragen aan het verhaal. Het is nu hopen op een Nederlandse vertaling voor de jeugd.

Eveneens onlangs verschenen: J.R. Langmaid, S.M. Palmer en M.R. Young: *A Field Guide to the Smaller Moths of Great Britain and Ireland*. De editie uit 1988 heet “*A field guide to the smaller*

British lepidoptera”. Dit boek bevat een overzicht van alle micro’s in GB en Ierland met informatie over de vliegtijden, rupsentijden en de manier waarop de rupsen te vinden zijn op desbetreffende waardplanten. Het betreft geen determinatiewerk!

Een aantal boeken zijn weer ter inzage meegebracht. In navolging van de soms prachtige foto’s van micro’s die te bewonderen zijn op internet en diverse lezingen ligt ook het boek van E. Gowin op tafel: *Mariposas Nocturnas*. Dit boek van groot formaat toont beelden van honderden nachtvlinders, waaronder micro’s, uit Zuid-Amerika.

Snellen Quiz

Van de vijftien raadsels wisten Paul van Wonderen en Miranda van Rijn er elf op te lossen: zij winnen deze editie!

Een bijzondere *Caloptilia*

Hans Huisman

Hans bespreekt enkele exemplaren van het genus *Caloptilia* Hübner, die hij op 1 en op 18.vii.2018 in Ouddorp op licht heeft gevangen. De beide dieren zijn net iets kleiner dan *Caloptilia falconipennella* (Hübner), variabele elzenstelmtot, en vielen vooral op door de blokvormige, scherp afgetekende gele costaalvlek (Emmet et al. 1985; Lepiforum 2017a).

Bij *C. falconipennella* worden soms ook exemplaren gevonden met een costaalvlek, maar deze is dan minder regelmatig en niet erg scherp begrensd (Lepiforum 2017b). Bij de nu besproken vlinders is de vlek bijna vierkant met een rand die iets donkerder is dan de grondkleur. Alles bij elkaar doet het hem sterk denken aan *Caloptilia semifascia* (Haworth). Dat zou dan een nieuwe soort voor onze fauna zijn.

Maurice Jansen was zo vriendelijk om een genitaalpreparaat te maken: een mannetje. De valve heeft een relatief smalle sacculus met een afgeronde cucullus. Saccus vrij smal. Aedeagus zonder cornuti. Bij *C. falconipennella* is de sacculus breder en gaat geleidelijker over in de cucullus. De saccus is forser en de aedeagus heeft in het middendeel een serie kleine cornuti. Ook het preparaat wijst dus veel meer in de richting van *C. semifascia*.

De determinatie van *C. semifascia* blijkt nogal eens moeilijkheden gegeven te hebben. De soort heeft twee generaties, waarbij de ene generatie duidelijk verschilt van de andere. De hier beschreven vorm is die van de zomergeneratie. In de herfst en in het voorjaar vliegt de volgende generatie, die geen blokvormige costaalvlek heeft, maar alleen een smalle dwarse streep, die naar de distale zijde onscherp begrensd is. Dit verschil heeft zeker aan de verwarring bijgedragen. Zo is in Engeland lang gedacht dat daar *C. hauderi* (Rebel) voorkwam, totdat vrij recent ontdekt is dat dit “alleen maar” de zomervorm van *C. semifascia* was.

De rups leeft op esdoornsoorten, in hoofdzaak op Spaanse aak (*Acer campestre*), bij uitzondering op gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*) en Noorse esdoorn (*A. platanoides*). Op de vindplaats in Ouddorp komt volop Spaanse aak (*A. campestre*) voor.

Hans maakt van de gelegenheid gebruik om ook even de aandacht te vestigen op een artikel van Gregersen & Karsholt (2017) dat mogelijk aan de aandacht van sommigen is ontsnapt en waarin Gregersen en Karsholt melden van *Anarsia lineatella* Zeller, perzikscheutboorder, een nieuwe soort te hebben afgesplitst, nl. *A. innoxia* Gregersen & Karsholt. Deze soort leeft eveneens op *Acer* sp. en is niet schadelijk. Hij is op het uiterlijk met enige reserve te herkennen aan de iets lichtere grondkleur (witachtig tot donkerder grijs) en aan de overlangse donkere streep in het midden van de voorvleugel die bij *A. innoxia* lang is, bij *A. lineatella* korter, wat dikker en eindigend in een lichtere vlek.

Het zou goed kunnen dat in Nederland vooral of uitsluitend *A. innoxia* gevonden wordt. Dat is tenminste zijn eigen, nog heel voorlopige ervaring.

Literatuur

- Bengtsson BA 2011. Nationalnyckeln till Sveriges Flora och Fauna. Fjärilar: Bronsmalar - rullvingemalar. Lepidoptera: Roeslerstammiidae - Lyonetiidae: 104-128.
- Gregersen K & Karsholt O 2017. Taxonomic confusion around the Peach Twig Borer, *Anarsia lineatella* Zeller, 1839, with description of a new species (Lepidoptera, Gelechiidae) *Nota Lepidopterologica* 40: 65-85.
- Emmet AM, Watkinson IA & Wilson MR 1985. Gracillariidae. In: The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland (Heath J & Emmet AM eds) Harley Books Vol. 2. Cossidae-Helioidinidae: 255-275.
- Lepiforum 2017a. Online: *Caloptilia semifascia* (HAWORTH, 1828). http://www.lepiforum.de/lepiwiki.pl?Caloptilia_Falconipennella (geraadpleegd augustus 2018).
- Lepiforum 2017b. Online: *Caloptilia falconipennella* (HÜBNER, [1813]) http://www.lepiforum.de/lepiwiki.pl?Caloptilia_Falconipennella (geraadpleegd augustus 2018).

Vlinderwaarnemingen te Drempt en omgeving

Charles Naves

Ectoedemia occultella (Linnaeus) – de ronde berkenblaasmijnmot en *Ectoedemia minimella* (Zetterstedt) – gerekte berkenblaasmijnmot (fam: Nepticulidae)

Het onderscheid tussen de vrouwtjes van *Ectoedemia occultella*, en *E. minimella*, is eenvoudig vast te stellen aan de kleur van de kopharen. Deze is van *E. occultella* duidelijk geel en van *E. minimella* zwart. Bij de mannetjes zijn de kopharen bij beide soorten zwart en zijn daarom zonder genitaalpreparaat eigenlijk niet van elkaar te onderscheiden. Dit is echter een mannetje van *E. occultella* want ik trof hem aan in copula met dit vrouwtje. Beide soorten zijn te vinden op berk (*Betula*) van waar ik de vlinders verzamelde in 2012 in het Heekenbroek; een bosgebied bij Drempt. De Nederlandse namen hebben betrekking op de vorm van de mijn.

Antispila metallella (Denis & Schiffermüller) – grote kornoeljeaatjesmaker (fam: Heliozelidae)
Ik ving op 11.v.2017 dit fraaie beestje overdag in het Heekenbroek. Op een flora inventarisatielijst van het bosgebied staat de waardplant vermeld: rode kornoelje (*Cornus sanguinea*). Kornoelje is

overigens veel aangeplant in tuinen en plantsoenen. Vlinders worden in de natuur weinig waargenomen. Des te opvallender zijn de grote plaatmijnen waarin de verpoppingsrijpe rups als het ware een gat knipt. Na de eerste vondst in 1949 door Doets in Geulhem (Zuid-Limburg) (Kuchlein 1993) komt de vlinder tegenwoordig verspreid voor in ons land. Toch blijft het een zeldzame soort.

Phyllonorycter roboris (Zeller) – bonte eikenvouwmot (fam: Gracillariidae)

Op 23.vi.2016 ving ik dit vlindertje voor het eerst te Drempt en dit betekent de eerste vondst in de Achterhoek. Het is landelijk gezien een zeldzaam beestje die langzaam steeds noordelijker wordt waargenomen.

Eidophasia messingiella (Fischer van Röslerstamm) – kruidkersmot (fam: Plutellidae)

Ook deze vlinder, die is gevangen te Drempt op 15.vi.2017 (fig. 7, blz. 62), is een nieuwe soort voor de Achterhoek. Als waardplanten worden pijlkruidkers (*Lepidium draba*) (Agassiz 1996) en bittere veldkers (*Cardamine amara*) (Emmet, 1988) genoemd. Het hoofdverspreidingsgebied ligt in Zeeland, Zuid-Holland en midden Limburg.

Monochroa lutulentella (Zeller) – spireaboegsprietmot (fam: Gelechiidae)

Op 25.vi.1998 ving ik de soort te Drempt als eerst genoteerde voor de Achterhoek. Nu lijkt het er toch enigszins op dat de vlinder minder zeldzaam voorkomt dan verondersteld werd. Jaap Zwier ving de vlinder op 16.vii.2004 te Heidenhoekse vloed te Zelhem (Huisman et al. 2006). Vorig jaar werd door mijzelf tijdens een gezamenlijke nachtvlindervangst met Wim Gerritsen op 7.vii één exemplaar gevangen bij het Wiekense gat in het Azewijnsche en Netterdensch Broek. De waardplant moerasspirea (*Filipendula ulmaria*) komt veelvuldig voor op vochtige gronden.

Cochylis roseana (Haworth) – roze bladroller (fam: Tortricidae)

Kuchlein (1993) vermeldt een stip buiten Zuid-Limburg in het uurhok waar Lobith in ligt alwaar Scholten de vlinder ooit heeft gevangen. Vincent Stork blijkt de vlinder op 23.vii.2015 te hebben waargenomen te het Wiekense gat bij Netterden (waarneming.nl). Tijdens de lichtvangst aldaar op 7.vii.2017 hebben Wim Gerritsen en ik er twee exemplaren gevangen (fig. 8, blz. 63). De soort weet zich er dus hoogstwaarschijnlijk te handhaven. Landelijk gezien is het een zeldzame vlinder die slechts van enkele vindplaatsen bekend is. Als waardplanten worden genoemd grote kaardenbol (*Dipsacus fullonum*), guldenroede (*Solidago*) en leeuwenbek (*Antirrhinum*).

Phiaris bipunctana (Fabricius) – tweepuntige lijnbladroller (fam: Tortricidae)

Een veelal tamelijk zeldzame soort in bosgebieden met een ondergroei van bosbes (*Vaccinium*). Zijn voornaamste verspreidingsgebied is de Veluwe en de Sallandse heuvelrug. Ik ving de vlinder tijdens een zwoele nacht echter ook te Drempt op 29.v.2017. Aangezien het geschikte biotoop voor deze soort te Drempt ontbreekt mag ik veronderstellen dat het hoogstwaarschijnlijk een trekker is geweest van de Veluwezoom.

Oncocera semirubella (Scopoli) – prachtmot (fam: Pyralidae)

Op 19.vi.2017 ving ik de prachtmot voor het eerst te Drempt op licht; het betekende tevens de eerste Achterhoekse waarneming. Op 27.viii.2017 wordt door Rick Boerboom een vlinder uit Doetinchem gemeld. In de periode van 9-28.ix.2017 werden minstens zeven exemplaren door meerdere waarnemers gezien te het Wiekense gat bij Netterden. Deze vindplaats ligt dichtbij de

Duitse grens. In ons land zijn de meeste waarnemingen verricht in Zuid-Limburg en het kustgebied inclusief Waddeneilanden. Frappant is dat juist in de kustgebieden de vlinder sterk afneemt (Kuchlein 1993). Nog niet beantwoord is de vraag waar de Achterhoekse prachtmotten oorspronkelijk vandaan komen: van de Limburgse populaties of misschien toch van über die Grenze. De soort geeft de voorkeur aan grazige terreinen met klaversoorten (*Trifolium*) en rolklaversoorten (*Lotus*) die als waardplant dienen.

Phycita roborella (Denis & Schiffermüller) – eikenlichtmot of *Selagia spadicella* (Hübner) – rode heidelichtmot? (fam: Pyralidae)

Ik ving deze vlinder op 21.vii.2017 te Drempt op licht. De vlinder heeft verrassend veel weg van de in ons land zeer zeldzame *S. spadicella*, rode heidelichtmot die alleen nog in het Noord-Hollandse kustgebied bij Bergen aan Zee voorkomt. Er zijn ook enkele oude vondsten van voor 1950 van de Hoge-Veluwe bekend. Aangezien ik nog steeds van mening was dat het hier om een *S. spadicella*, de rode heidelichtmot, handelde stuurde ik een foto per mail naar Tymo en hij stuurde me een zeer afwijkende variëteit van *P. roborella*, de eikenlichtmot, toe. Ook deze afbeelding vertoonde veel gelijkenis met mijn vlinder. Zeker met betrekking tot zijn biotoop ligt het meer voor de hand dat het hoogst waarschijnlijk toch een *P. roborella*, eikenlichtmot is. Toch zie ik enkele kleine verschillen: de franjelijn is bij dit ex. aaneengesloten terwijl die bij al mijn vlinders in de collectie onderbroken is. Ook zie ik een klein knikje in deze lijn bij de top van de vleugel. Erg opvallend zijn de veel donkerder gekleurde poten. De achtervleugels vertonen weer meer overeenkomst met die van de eikenlichtmot. Er wordt door Tymo een genitaal preparaat gemaakt om tot de juiste determinatie te komen; waarvoor mijn dank.

Literatuur

- Agassiz DJL 1996. Yponomeutidae. In: The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland (Emmet AM ed.) Harley Books Vol. 3 Yponomeutidae-Elachistidae: 39-114.
- Emmet AM 1988. A field guide to the smaller British Lepidoptera. The British Entomological and Natural History Society.
- Huisman KJ, Koster JC, Nieuwerkerken EJ van & Ulenberg SA 2006. Microlepidoptera in Nederland in 2004. Entomologische Berichten 66: 38-55.
- Kuchlein JH 1993. De kleine vlinders. Pudoc, Wageningen.
- Vos R de 1991. *Cydia amplana* nieuw voor Nederland en een recente waarneming van *Selagia spadicella*. Entomologische berichten 51: 82-84.

Gasten rondom de jaarwisseling

Willem Oosterhof

[door de red.]

Met een uitvoerige presentatie vol foto's toont Willem bijzondere 'gasten' rondom de jaarwisselingen. Zijn verhaal begint met een terugblik op een presentatie die hij in april 2016 hield waarbij voor het eerst wonderlijke lichte mijnen werden gevonden op salal (*Gaultheria shallon*) op 10.xii.2015. Salal wordt voornamelijk gebruikt als element in bloemstukken, zoals boeketten. Het plantmateriaal was afkomstig van zijn dochter die bij een bloemenzaak in Amersfoort werkt. Het ging toen om *Cameraria gaultheriella* (Walsingham), een van oorsprong Amerikaanse en dus adventieve soort. Ook in 2016 en 2017 wist hij de soort weer te vinden, ook in andere bloemenzaken in de omgeving van Amersfoort. Willem toont de larve, pophulzen en vlinders (met tevens een fotoreeks van het uitsluipen) naar aanleiding van diverse kweekjes. De mijnen werden ook op een aantal andere plaatsen in Nederland gevonden (Heesch, Egmond aan Zee, Heelsum, Soest) en Willem zijn ervaring is dat de mijnen niet zeldzaam zijn als men er meer op zou letten.

Het verhaal gaat verder met nog een micro die laat in het jaar werd opgemerkt in het huis van zijn vader, zoals *Plodia interpunctella* (Hübner), de Indische meelmot. De bron bleek al gauw een oud pakje paneermeel. Later trof hij de soort aan in een woning in Bennekom en deelde dit met de bewoner. In korte tijd werd de huismeester ingeseind en werden plannen gemaakt om de ongedierte bestrijdingsdienst in te zetten. Willem merkt op dat de bron veelal eenvoudig te vinden is, zoals bij zijn vader het geval is. De ervaring is wel dat men snel schrikt van deze dieren in huis.

Tijdens de vorstperiode in februari 2018 vond hij ook een aantal exemplaren van *Nemapogon granella* (Linnaeus), gespikkeld kroeskopje, op zolder. Een soort die in dezelfde periode ook werd gezien was de bekende kledingmot, *Tineola bisselliella* (Hummel). Dit zijn beide soorten die vaker binnenshuis worden gezien. Een waarneming die hem bijzonder is bijgebleven is die van een mannelijke meriansborstel, *Calliteara pudibunda* (Linnaeus), buitenshuis naast zijn voordeur op 12.i.2018. Een uitzonderlijk vroege waarneming!

Ter afronding van zijn presentatie toont Willem zijn ervaringen met palmen. Op 20.xii.2017 werd hem namelijk een stokpalm genaamd *Rhapsis excelsa* bezorgd ter vervanging van een oude *Ficus*. De stokpalm is ongeveer twee meter groot en werd op internet bij een groothandel besteld. De aarde van de palm bleek echter vol met leven te zitten: in korte tijd zag hij meerdere kasplatruggen (*Oxidus gracilis*), een soort miljoenpoot, en een kasspringspin (*Hasarius adansoni*). Nog geen drie dagen waren verstreken of op 23.xii. verscheen een bruine vlinder in huis – aanvankelijk gedetermineerd als *Duponchelia fovealis* (Zeller), duponcheliomot, een voor hem bekende soort die eerder in huis was verschenen. De gelijkenissen waren niet treffend en zodoende plaatste Willem zijn foto's (fig. 12, blz. 64) op het forum van Waarneming.nl. Jack Windig determineerde het dier hier als *Sufetula diminutalis* (Walker). Willem suggereert hem in het Nederlands 'palmwortelmot' te noemen. Het betreft een nieuwe adventieve soort in Nederland. De vlinder werd kortgeleden ook voor het eerst opgemerkt in Duitsland. De soort komt voornamelijk voor in Noord en Midden-Amerika. Er werden 10 exemplaren uitgekweekt tot aan dd. 29.iii.2018.

Tot slot leverde de nieuwe palm op 17.ii. en 15.iii.2018 telkens één exemplaar op van *Opogona sacchari* (Bojer), bananenboorder (fig. 13, blz. 64). De pophulzen werden ook teruggevonden en zijn onder meer goed te herkennen aan de twee gekromde haken op het cremaster. Ook wederom een adventief uit de (sub)tropische regio's.

Onze eigen omgeving blijft ons verrassen!

Remco Vos

In bijna 10 jaar hebben wij inmiddels bijna 900 soorten macro- en microvlinders gezien in Eemland. Een aantal soorten uit de periode 2016/2017 worden hierna uitgelicht. De waarnemingen zijn afkomstig uit de regio Eemland (Soest/Baarn e.o.). Een korte beschrijving van de geïnventariseerde gebieden is in een eerder verslag gegeven, zie Vos (2017). De waardplanten zijn afkomstig van Microvlinders.nl. Met dank aan Jurriën van Deijk van de Vlinderstichting voor het verstrekken van de verspreidingsgegevens in de provincie.

Nemophora oxsenheimerella (Hübner) – geoogde langsprietmot

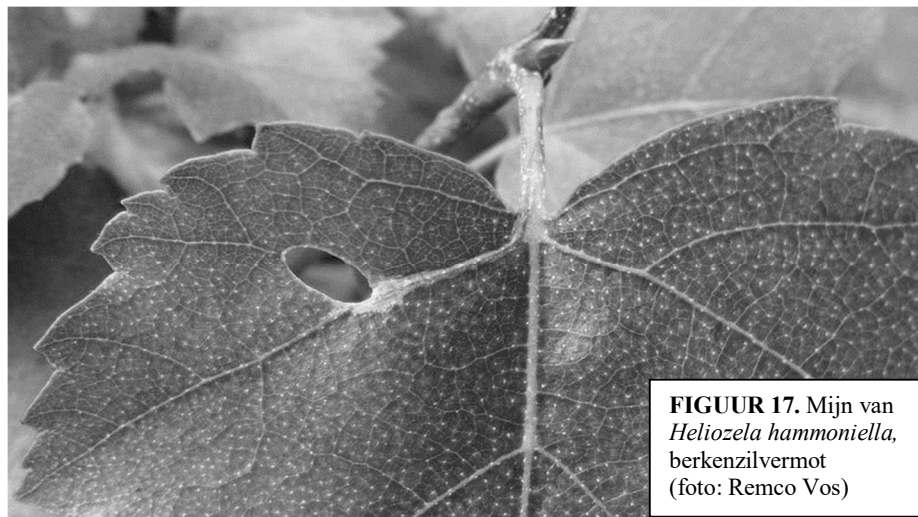
In de nacht van 16.v.2017 waren we op de Voormalige Vliegbasis Soesterberg en zagen deze fraaie langsprietmot op het laken verschijnen. Voor ons de eerste maal dat wij deze soort in Eemland zagen. Miranda van Rijn en Paul van Wonderen hebben op de Stulpheide bij Lage Vuursche een locatie waar ze deze al enkele jaren treffen. In 2015 is deze soort bij Remmerden/Rhenen voor de eerste maal in de provincie Utrecht gezien. Een soort die in opkomst is dus, aldus de kaartjes van www.microvlinders.nl. De rupsen leven in 'zakjes' van bladafval van de gewone zilverspar (*Abies alba*).

Heliozela hammoniella Sorhagen – berkenzilervlekmot

Op 7.vii.2017 brachten we wederom een avondje door met de lamp op De Stompert. Ditmaal vergezeld door Ben van As en partner. Voor het vallen van de avond zagen we op één van de eerste berkenblaadjes die we bekeken een mijntje zitten van *Heliozela hammoniella*, berkenzilervlekmot (fig. 17, blz. 74). Deze soort is nieuw voor ons gebied en is de tweede waarneming voor provincie Utrecht. Ben van As had deze in het najaar van 2016 al eens gezien in de buurt van Leersum (zuidelijke Utrechtse Heuvelrug). Een dag later zagen wij deze soort ook bij Ede op de Planken Wambuis. Leuk om deze vrij zeldzame soort twee dagen achtereenvolgend te zien.

Bucculatrix nigricomella (Zeller) – margrietooglapmot

Wederom op de Voormalige Vliegbasis Soesterberg troffen we een soort aan die wij nog niet eerder hebben opgemerkt. In de nacht van 16.v.2017 kwam een kleine vlinder op ons laken zitten, na een tijdje speuren in boeken en op internet kwam ik een gelijkende soort tegen. Het was *Bucculatrix nigricomella*, de margrietooglapmot, deze werd door Tymo Muus bevestigd. Betreft de vijfde waarneming in provincie Utrecht. Voor het eerst in 2012 bij Leersum gezien, daarna ook bij Leusden en Veenendaal. Soort is gebonden aan margriet (*Leucanthemum vulgare*), waarbij de rups in het blad mineert.



Coleophora violacea (Strom) – witsprietkokermot

Op 10.x.2016 zochten wij naar bladmijnen in de bossen bij de Soester Duinen (Lange duinen). Op berk zagen we tweemaal een koker zitten. In eerste instantie dachten we aan de *Coleophora ahenella*, heksenmuskokermot, maar na een opmerking van Leo Bot kwamen we uit op *C. violacea*, witsprietkokermot. Leo kon de determinatie daarna bevestigen.

In 2005 voor het eerst in de Provincie Utrecht gezien bij Woerden, en enkele dagen na onze twee waarnemingen werd deze ook door Ben van As nabij Langbroek gezien. Aangezien de soort polyfaag is zou je een algemenere verspreiding verwachten, maar dit kan natuurlijk ook waarnemerseffect zijn. De rups leeft dus op een groot scala aan bomen en lage planten.

Elachista biatomella (Stainton) – duinzeggemineermot

Een bijzondere soort voor de provincie zagen we op 18.vii.2017 toen we op de Stulpheide bij Lage Vuursche stonden. Deze vlinder is door Leo Bot gedetermineerd, een tweede exemplaar werd bevestigd door Tymo Muus. De soort heeft een voorkeur voor zandige (warme) plaatsen en komt voornamelijk langs de kust voor en kent daar de laatste tientallen jaren een forse uitbreiding ten opzichte van de periode 1980-1999. Af en toe is er een waarneming in het binnenland. De soort is nieuw voor de provincie Utrecht!

Pseudotelphusa paripunctella (Thunberg) – stipjespalpmot

Deze palpmot zagen we op 27.v. 2017 op de Stompert. Enig speurwerk leerde ons dat het ging om de bovengenoemde soort. In de provincie Utrecht is deze soort in hetzelfde jaar ook in Veenendaal gezien. Voor 1900 werd de soort gemeld uit Soest! In de periode 1915 tot 1940 volgde ook De Bilt, Amerongen en Hollandsche Rading. Allemaal niet ver weg van huidige vindplaatsen in de provincie. Waardplanten: eik (*Quercus*), gagel (*Myrica gale*), beuk (*Fagus*) en berk (*Betula*).

Franje 21 (42) – september 2018

Cymolomia hartigiana (Saxesen) – leemvlekbladroller

Op 22.vi.2017 stonden we weer op de Voormalige Vliegbasis Soesterberg. Bovengenoemde soort konden wij niet direct plaatsen en brachten de foto onder als ‘microvlinder onbekend’ op Waarneming.nl. Luc Knijnsberg bracht de soort op naam. Een soort die naast enkele andere waarnemingen, voornamelijk in Gelderland gezien is. Rups leeft op de zilverspar (*Abies alba*) en fijnspar (*Picea abies*).

Gibberifera simplana (Fischer von Röslerstamm) – witte populierenbladroller

Op 27.v.2017 kwam deze bladroller op ons laken. In eerste instantie door mij gedetermineerd als *Gypsonoma sociana*, witsnuitpopulierenbladroller, maar via het forum van Waarneming.nl kwam Hans Arentsen met de melding dat dit weleens *Gibberifera simplana*, witte populierenbladroller, zou kunnen zijn. Dit werd al snel bevestigd door Leo Bot. Waardplanten zijn wilg (*Salix*) en ratelpopulier (*Populus tremula*). Een zeldzame soort en nieuw voor provincie Utrecht.

Agrotera nemoralis (Scopoli) – haagbeukmot

Een soort die wij afgelopen jaar voor het eerst in Eemland zagen was de *Agrotera nemoralis*. Op 16.v.2018 zagen we deze op de Voormalige Vliegbasis Soesterberg en op 27.v.2017 op de Stompert. Het zijn gebieden die slechts enkele kilometers van elkaar liggen. Deze soort was in 2013 al eens op een locatie tussen deze twee gebieden gezien en lijkt de laatste jaren op meer plaatsen in het land op te duiken. Als waardplant wordt voornamelijk haagbeuk (*Carpinus betulus*) genoemd en waarschijnlijk ook hazelaar (*Corylus*), berk (*Betula*), eik (*Quercus*), kastanje (*Castanea*) maar ook andere loofbomen.

De ‘macronachtvlinder’ *Hypenodes humidalis* (Doubleday) – moerasmicro-uil

Eigenlijk geen microvlinder, al staat *micro* wel in de naam. Een waarneming die leuk genoeg is om te delen. In 2017 hebben wij driemaal een exemplaar van deze soort waargenomen: tweemaal in het Soesterveen en eenmaal in onze tuin (een wijk grenzend aan het Soesterveen, afstand ong. 1 km). Het Soesterveen is het laatste stukje hoogveen in onze buurt. Het was even geleden (2012) dat wij de soort eerder zagen, toen bij de Lage Vuursche. De soort vliegt in twee generaties, dit blijkt ook uit onze waarnemingen, tweemaal zagen wij de soort in mei en tweemaal in oktober. De soort leeft voornamelijk in moerassen, vochtige graslanden en heiden. De rups zou leven op diverse grassen, waaronder pijpenstrootje, maar ook struikheide (bron: Vlindernet.nl). Deze vier waarnemingen zijn de enige (bekende) in de provincie Utrecht.

Literatuur

Vos R 2017. Micro's in Eemland (Soest en Baarn e.o.). Franje 20: 47-49.

Enkele ‘faunistische’ uitblinkers, waaronder *Hypsopygia nostralis* (Pyralidae) als nieuwe adventief in Europa

Tymo Muus

Sinds enkele jaren heb ik mij toegelegd op het kweken en het oplossen van allerlei faunistische vraagstukken om zo tot een beter beeld te komen van de Nederlandse micro's. Het resultaat is dan vaak een meer algemene bespreking in Franje over mijn favoriete groep, de Tineidae, of een groepje soorten waar ik mij voor kortere tijd in vast bijt. Het schiet er dan wel eens bij in om ook een paar krenten uit de pap uit te lichten, al is het maar om deze te delen omdat ze anders in de vergetelheid raken.

Whittleia retiella (Newman) – kustzakdrager

In navolging van waarnemingen van Gerrit Padding en Hans Huisman heb ik regelmatig gezocht naar *W. retiella*. De vlinder trof ik in aantal aan bij Nijeveen op 24.iv.2017. Het vereist wel enig geduld, goed weer en de juiste periode (de soort vliegt tamelijk kort) om de zeer kleine vlinders te vinden. Ze komt praktisch niet op licht. Kennelijk heeft de soort in de Kop van Overijssel populaties. Er zijn ook enkele vindplaatsen van de Friese zandgronden. De inlandse populaties van deze soort zijn interessant omdat het kweldergras (*Puccinellia maritima*) hier niet voorkomt. *W. retiella* is vooral een echte kweldersoort. De zakjes van de rups werden in en nabij de kwelders op deze plant verzameld. In de eerste helft van de 20^e eeuw kende de soort ook populaties in het grensgebied van Noord-Holland en Utrecht.

Mompha langiella (Hübner) – zwarte heksenkruidmot

Op 27.v.2017 vond ik tijdens een wandeling langs de Roode Beek bij Nederlands-Duitse grensgebied bij Vlodrop-Station enkele planten van groot heksenkruid (*Circaea lutetiana*) met minuscule mijnen van hooguit 5mm. Het leek hier te gaan om een *Mompha*, echter er zijn twee soorten die op deze plant mineren, naast *M. langiella* ook *M. terminella* (Humphreys & Westwood), de kleine heksenkruidmot. De mijnen die werden verzameld waren al binnen vijf dagen (!) naar het eindstadium formaat ontwikkeld. De vlinder verscheen korte tijd later. Landelijk gezien een grote zeldzaamheid die vooral in Zuid-Limburg wordt gezien.

Schiffermuelleria schaefferella (Linnaeus) – zilverstraalmot

Op de dag waarop de vorige soort werd gevonden, 27.v., besloot ik van de uitnodiging gebruik te maken samen met Carlo Schaefer en Ramon Hulsbosch een lamp op te zetten in Vlodrop-Station. Alhier werden drie exemplaren van *S. schaefferella* aan de rand van de heide op licht verzameld. De soort werd in 2005 voor het eerst in Twente opgemerkt, daarna vermeld uit Dinkelland uit 2009 (Huisman et al., 2013), op Waarneming.nl gemeld uit Sint-Odiliënberg (2013), Overdinkel (2017), De Hamert (2017) en dit jaar tevens ook van de Brunsummerheide (2018). Onlangs ook gemeld uit België. De soort breidt zich uit.

Scythris laminella (Denis & Schiffermueller) – muizenoordikkopmot

Een bezoek aan de Wimmenummerduinen, in het Noordhollands duinreservaat, leverde een exemplaar op van deze uiterst zeldzame micro. Het dier werd op 23.vi.2014 uit de vegetatie met muizenoor (*Hieracium pilosella*) geslept. Dankzij onuitputtelijke inspanningen van enkele waar-

nemers in de Noordhollandse duinen hebben we geleerd dat er tal van *Scythris* soorten voorkomen in de duinen hoewel deze soort toe te voegen is aan de lijst. Het is één van de volledig zwarte soorten en is daarmee te onderscheiden van de bekende getekende dieren uit de duinen. *S. laminella* is uitsluitend bekend van oudere waarnemingen uit Zuid-Limburg. Toeval leert dat ik op 11.vi.2017 een tweede exemplaar verzamelde bij Egmond aan den Hoef. Dit exemplaar zat drinkend op de bloeiwijze van een bramenstruik.

Rhopobota stagnana (Denis & Schiffermüller) – duifkruidbladroller

Een avond samen lichten met Kees van Keulen in een oud veengebied bij Rouveen op 16.vii.2016 leverde een kleine grijze bladroller (fig. 11, blz. 63) op die terplekke kon worden gedetermineerd als bovengenoemde soort. Toevalligerwijze had ik deze soort tijdens de meivakantie van dat jaar voor het eerst gevonden op een kalkhelling in het Zwitserse Graubünden samen met Sifra Corver. Het dier werd verzameld. De waarneming is op twee manieren buitengewoon spectaculair. Enerzijds omdat *R. stagnana* uitsluitend bekend is van enkele waarnemingen van de Limburgse kalkgronden. Anderzijds omdat de soort bekend is van duifkruid (*Scabiosa columbaria*) en blauwe knoop (*Succissa pratensis*) (Razowski, 2003) en deze planten in dit gebied door ons niet zijn aangetroffen. Het vermoeden bestaat dat de soort hier leeft op zwart knooppkruid (*Centaurea nigra*), een plant die hier massaal aanwezig is. In het gebied is ook een populatie vastgesteld van *Agonopterix kaekeritziana*, de heldergele kaartmot; eveneens een aan zwart knooppkruid gebonden soort.

Apomyelois bistriatella (Hulst) – koolzwammot

Op 18.v.2017 werd deze soort op licht gevangen in een gemend bosgebied genaamd ‘De Bult’ nabij Witte Paarden. Het is een soort die landelijk wijdverbreid voorkomt maar in het noorden nog nauwelijks gemeld is. Het is een donkere pyralide die snel te verwarren is met zijn zwartgrijze familiegenoten. De vlinder schijnt uit schimmels gekweekt te zijn, zoals het veelkoppig draadwatje (*Trichia verrucosa*) en de glanzende houtskoolzwam (*Daldinia vernicosa*) (Goater, 1986; Leraut, 2014). De vlinder werd hier die avond samen gezien met ‘wolken’ vlindertjes van *Micru-rapteryx kollariella* (Zeller), de bremstelmot.

Zelleria oleastrella (Millière)

Op 8.vi.2016 ving Eef Thoen in zijn tuin in St. Amandsberg (België) een exemplaar van een micro die ik determineerde als *Z. oleastrella*. De soort komt vooral in Mediterraan Europa voor. Ruben Meert is op zoek gegaan naar de rupsen op olijf (*Olea*) en wist de biologie in detail vast te leggen. De soort dook tevens op in Nederland. Ico Hoogendoorn ving op 1.vi.2017 exemplaar in zijn tuin te Lelystad. In navolging hiervan besloot ik meer te gaan letten op olijvenbomen en eventuele vraatsporen van de rups. De rups (fig. 10, blz. 63) maakt kleine mijntjes (fig. 18, blz. 78), waarna deze het overgrote deel van de tijd doorbrengt als vrijlevende rups in een spinsel. De biologie wordt beschreven in Meert (2016). In een tuincentrum te Deurningen vond ik op 27.viii.2017 een groot aantal rupsen. In zowaar elk tuincentrum heb ik de soort hierna kunnen vinden, vaak samen met rupsen van *Palpita vitrealis* (Rossi), de satijnlichtmot. Beide soorten heb ik talrijk kunnen uitkweken.

Hypsopygia nostralis (Guenée)

Tot slot, een vlinder die mij wonderlijk verbaasde, doordat ik de soort niet direct herkende als zijnde Palearctisch. Het gaat om een vlinder die op 22.vii.2017 in een lichtval werd gevangen en gefotografeerd door Leo Janssen in Edegem (Antwerpen) uit België. Het dier (fig. 9, blz. 63) toonde grote gelijkenissen met de inheemse *Hypsopygia glaucinalis* (Linnaeus), de tweelijnmot, maar ook de Zuid-Europese *H. incarnatalis* (Zeller). Al gauw verlegde ik mijn aandacht naar de Amerikaanse soorten uit het geslacht en stuitte op *H. nostralis*. Chris Snyers wist het Edelgemse dier te bemachtigen, waarna ik er een preparaat van kon maken. Het bleek te gaan om een mannelijk exemplaar van, warempel, inderdaad: *nostralis*. Om er zeker van te zijn dat ik geen soort over het hoofd zou zien besloot ik Alma Solis uit Washington (V.S.) aan te spreken. Zij kon de determinatie bevestigen. Het gaat hier om een adventief die nog niet eerder in de Europese literatuur werd vermeld en is daarom hier het vermelden waard.

Literatuur

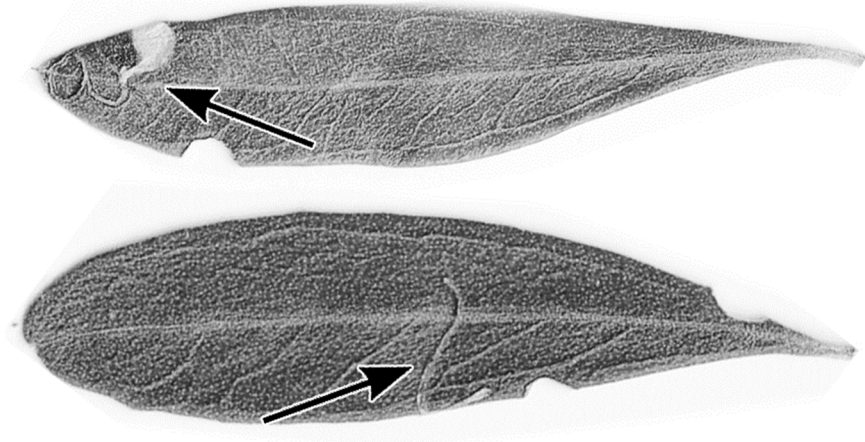
Goater B 1986. British Pyralid Moths. Harley Books, Colchester.

Huisman KJ, JC Koster, TST Muus & EJ van Nieukerken 2013. Microlepidoptera in Nederland, vooral in 2007-2010 – met een terugblik op 30 jaar faunistisch onderzoek. Entomologische Berichten 73: 91-11

Leraut P 2014. Moths of Europe 4: Pyralids II. N.A.P. Editions, Verrières-le-Buisson.

Meert R 2018. *Zelleria oleastrella* (Lepidoptera: Yponomeutidae) nieuw voor België. Phegea 46 (2): 26-30.

Razowski J 2003. Tortricidae of Europe 2. Olethreutinae. Frantisek Slamka, Bratislava.



FIGUUR 18. Mijnen van *Zelleria oleastrella* op bladeren van olijf (foto: Tymo Muus)

Verslag voorjaarsbijeenkomst Sectie Ter Haar op 24 februari 2018 te Schoonrewoerd

Maja de Keijzer

Aanwezig (42 personen): Ben van As, Gerard Bergsma, Hans Bijl, Frits Bink, Jan Jaap Boehlé, Stieneke Bontsema, Jurriën van Deijk, Guus Dekkers, Maarten Eysker, Maurice Franssen, Cees Gielis, Marja van der Grift, Hans Groenewoud, Harry Groenink, Carel ten Ham, Hans Huisman, Maurice Jansen, Dity Jongasma, Klaas Kaag, Trees Kaizer, Maja de Keijzer, Bas van de Meulengraaf, Charles Naves, Tom van Noort, Naomi Oosterhof, Willem Oosterhof, Leo Poot, Wiebe Poppe, Karel Rijdsdijk, Peter Rooij, Rob Rossel, Andy Saunders, Jan Scheffers, Johan Schipperen, Jannie Sinnema-Bloemen, Siep Sinnema, Piet van Son, Henk Stuurman, Joke Stuurman-Huitema, Gerrit Tuinstra, Kees Zwakhals, Jaap Zwier.

Afwezig met bericht van verhindering (11 personen): Dick en Mathilde Groenendijk, Bert Groothedde, Ronny Hulleגיע, Abel Jagersma, Sandra Lamberts, Lothar Rutten, Wim Veraghtert, Jeroen Voogd, Rob de Vos, Arnold Wijker.

Lidmaatschap opgezegd: Helaas heeft Henk Spijkers zijn lidmaatschap sinds 1 januari 2018 opgezegd.

Overleden: Eén van onze leden, Nico Elfferich, is overleden. Nico is vooral bekend van zijn onderzoek naar de relatie tussen blauwtjes en mieren. In diverse internationale tijdschriften, waaronder Vlinders, heeft Nico over dit onderwerp gepubliceerd. In 2009 ontving hij voor de bevordering van de kennis over vlinders de Gouden Vlinder. Ben van As vult nog aan: “Hij was mijn leermeester”.

Opening van de vergadering door de voorzitter

Siep Sinnema heet iedereen welkom op deze voorjaarsbijeenkomst van Ter Haar. Na de gebruikelijke inventarisatie van de soepliefhebbers in de pauze van Cees Gielis, vertelt Siep ons in het kort iets over de evolutie van vlinders, zoals die recentelijk in diverse kranten is besproken. In Duitsland zijn fossiele vlinderschubben gevonden in een aardlaag die aangeeft dat vlinders zo'n 70 miljoen jaar ouder zijn dan de tot dusver vroegst bekende exemplaren. Ze bestonden al in een tijdvak waarin er waarschijnlijk nog geen bloemen waren. De vlinderschubben zijn aangetroffen in ongeveer 200 miljoen jaar oude restjes zeebodem, opgeboord in Noord-Duitsland, nabij Braunschweig. Een van de types schubben verwijst naar vlindersoorten die een roltong hebben. Het vermoeden bestaat dat deze vlinders in een wellicht bloemloze wereld suikerhoudende boomsappen en/of dierentransen hebben opgezogen. Siep laat via het scherm het wetenschappelijke artikel zien, met een aantal foto's van de aangetroffen schubben.

Notulen van de vorige bijeenkomst (4 november 2017)

Franje 21(41): pag. 32, bovenaan. Maurice Franssen heeft aanvullende informatie ontvangen van Tymo Muus. Niet Jeroen Voogd heeft op 8.ix.2006 in Zoetermeer een exemplaar gevangen van

Franje 21 (42) – september 2018

Syngrapha interrogationis (Linnaeus), de schijn-gamma-uil, maar Sifra Corver. Het vrouwtje is door Sifra daarna aan Jeroen gegeven om mee te kweken.

Er is ook een reactie op de notulen van [Franje 20\(40\): pag. 61](#), aan het einde van de bestuursmededelingen. Hier lezen we dat de kascontrolecommissieleden Klaas Kaag en Wim Olyslager zijn. Dit moet echter zijn: Klaas Kaag en Willem Oosterhof.

Aangevuld met bovenstaand commentaar worden de notulen in Franje 21(41) goedgekeurd, met dank aan de secretaris, Hans Groenewoud.

Diverse bestuursmededelingen

- Website Ter Haar: Hans Groenewoud heeft zijn termijn als secretaris erop zitten, maar blijft wel de website bijhouden (www.sectieterhaar.com). Voor alle leden van Ter Haar geldt dat communicatie met Hans over de website via de huidige secretaris, Maja de Keijzer, zal lopen. Dus wie iets op de website wil plaatsen, of aanvullingen/correcties heeft, kan dit doorgeven aan Maja.
- De NEV stimuleert basiscursussen entomologie via de Secties. Vorig jaar heeft de Sectie Ter Haar een succesvolle basiscursus over nachtvlinders gegeven. Dit jaar is er een wantsencursusdag gepland op 19 mei 2018.
- De NEV zomer-excursie vindt plaats in het kader van het 5000 soorten jaar in de duinen van Zuid-Holland. De standplaats is het Stay Okay hotel in Noordwijk. De zomerexcursie van 2019 zal plaats vinden in Drenthe en in 2020 in de Kaaistoep bij Tilburg.
- De afdelingen Zuid, Midden en Noord van de NEV zijn opgeheven. De Vlinderwerkgroep Friesland is nu rechtstreeks onder de hoede van de NEV geplaatst.
- Het Tijdschrift voor Entomologie zal vanaf heden ook faunistische mededelingen opnemen.
- De Sectie Ter Haar heeft de NEV hartelijk bedankt voor het toekennen van een subsidie op de zomerexcursie van de secties Snellen en Ter Haar. Door deze subsidie is ons verblijf in Noordwijk betaalbaar gehouden.
- Op 17 maart a.s. is de determinatiedag in de Schaapskooi in Schoonrewoerd. Het thema is de groep van de *Acrionicta*'s. Maurice Franssen zal een inleiding verzorgen over deze groep vlinders. Jeroen Voogd komt ook en zal ons informatie geven over de *Acrionicta*-rupsen.
- Vergaderdata van Ter Haar. Door een overboeking bij de Schaapskooi zullen we dit najaar onze bijeenkomst hebben op zaterdag 20 oktober 2018. Vanaf die dag zullen de late najaarsbijeenkomsten altijd op de derde zaterdag in oktober vallen. Er is geen overlap met de data van Snellen, zodat men naar de bijeenkomsten van beide Secties kan gaan.

Bestuurswisseling

Penningmeester Henk Stuurman heeft eerste termijn er op zitten. Hij stelt zich herkiesbaar.

Excursie Ter Haar/Snellen.

(1) Excursie 2018. Als sectie sluiten we aan bij het 5000 soorten jaar in het **Nationaal Park Hollandse Duinen**, georganiseerd door Dunea, Staatsbosbeheer, EIS en Waarneming.nl. De diverse organisaties regelen zelf excursies en inventarisaties. Vanuit Ter Haar heeft Sandra Lamberts de organisatie op zich genomen. Inmiddels is de uitnodiging aan de leden van Ter Haar verzonden en kan met het aanmeldingsformulier voor 1 maart 2018 sturen aan Sandra. We blijven in Noordwijk, in het Stay Okay hotel. Dankzij een subsidie van de NEV kan voor ons de prijs van het hotel betaalbaar blijven. Sandra is vandaag verhinderd, maar Siep toont haar korte PowerPoint presentatie over het gebied en de mogelijke inventarisatieplekken.

(2) Verslagen 2015-2017. Er wordt hard gewerkt aan de verslagen van de gezamenlijke excursies van de secties Ter Haar en Snellen. De verslagen zullen gepubliceerd worden op de website van Ter Haar en er zal een kort verslag in Franje komen. Onderweg zijn de verslagen van 2015: Eemland (Soest/Baarn) door Remco Vos en Violet Middelman en 2016: De Wieden door Siep Sinema c.s. Het verslag over 2017 wordt verzorgd door Tymo Muus over de Hautes Fagnes in België.

Financiële zaken & kascontrolecommissie

Henk Stuurman, de penningmeester, laat ons de resultatenrekening over het jaar 2017 zien en geeft toelichting op de opbrengsten, uitgaven en de diverse saldi. Hij bespreekt ook het probleem van de contributie. Hoewel enkele leden voor een paar jaar tegelijk betalen, bleek dat er in oktober 2017 nog veel uitstaande betalingen, vaak over de jaren 2016 en 2017, waren. En dit na een groeps-herinnering per e-mail aan alle leden. Door persoonlijk contact op te nemen met de leden, heeft het bestuur het merendeel van de te ontvangen contributie kunnen innen. Henk stelt voor om als Sectie eens na te denken over een automatische incasso. Dat zou zowel voor de penningmeester als voor de leden een stuk makkelijker worden en veel tijd aan het doen van aanmaningen schelen.

Na de uiteenzetting van de penningmeester, vertelt Klaas Kaag namens de leden van de kascontrolecommissie, Klaas Kaag en Willem Oosterhof, dat zij de financiële stukken van de penningmeester over het jaar 2017 ontvangen en bestudeerd hebben. Alles is in orde bevonden. Op basis van deze verklaring verleent de voorzitter de penningmeester decharge over het gevoerde financiële beleid in 2017.

Willem Oosterhof blijft nog een jaar aan als kascontrolecommissie-lid en Hans Groenewoud zal Klaas Kaag opvolgen.

Franje 21 (42) – september 2018

Resultatenrekening sectie Ter Haar over het jaar 2017					
Opbrengsten	Resultaat	Begroot	Kosten	Resultaat	Begroot
	€	€		€	€
Contributies	1.350	1.266	Zaalhuur Hei & Boei- cop	160	150
			Determinatiedag	0	75
			Kosten Franje	392	250
			Vergaderkosten be- stuur	62	55
			Reiskosten bestuur	239	250
			Administratiekosten bestuur	0	10
			Bankkosten	124	110
			Onvoorziane uitgaven	164	100
	<hr/>	<hr/>		<hr/>	<hr/>
	1.350	1.266		1.139	1.000
			Positief exploitatie- saldo	211	266
	<hr/>	<hr/>		<hr/>	<hr/>
	1.350	1.266		1.350	1.266
Beginsaldo ING 01-01- 2016	2.513		Eindsaldo ING 31-12- 2016	1.480	
Beginsaldo kas 01-01- 2016	13		Eindsaldo kas 31-12- 2016	44	
	2.526			1.524	
Mutatie liquide middelen	-1.002				

De negatieve mutatie in de liquide middelen is goeddeels te verklaren uit het feit dat in het jaar 2017 een bedrag van € 883 als termijnbetaling voor het inventarisatie-weekeinde door de sectie Ter Haar is betaald. Dit wordt in het voorjaar van het jaar 2018 door de deelnemers in de vorm van de eigen bijdrage terugbetaald. Zie ook de Balans per 31 december 2017.

Franje 21 (42) – september 2018

Per 31 december te ontvangen contributies	
Over het jaar 2016	204
Over het jaar 2017	390
<i>Totaal nog te ontvangen</i>	594
Per 31 december vooruitontvangen contributies	
Over het jaar 2018	306
Over het jaar 2019	42
Over het jaar 2020	12
	360
Per saldo nog te ontvangen	234

BALANS per 31 december 2017.			
Bezittingen	€	Schulden	€
Saldo Bank	1.480	Eigen vermogen	2.430
Saldo Kas	44	Saldo exploitatieresultaat	
	1.524	jaar 2017	211
Nog te ontvangen contributies	594		2.641
Betaalde nota Stay Okay	883	Vooruitontvangen Contributies	360
Totaal	3.001	Totaal	3.001

Het eigen vermogen is het saldo van de exploitatieresultaten tot en met het jaar 2016.

Volgende bijeenkomst van de sectie Ter Haar is weer in de Schaapskooi in Overboeicop op zaterdag 20 oktober 2018.

Rondvraag

Frits Bink merkt op dat de Sectie Snellen de halfjaarlijkse bijeenkomsten tegenwoordig op een andere locatie (Amersfoort) houdt. Hij vraagt zich af of de Ter Haar-bijeenkomsten hier in de ‘Schaapskooi’ in Overboeicop blijven? Het antwoord is ja! We hebben geen enkele reden om voor de vergaderingen van locatie te veranderen.

Presentatie over feromonen door Frans C. Griepink

Frans Griepink wordt ingeleid door Maurice Franssen. Hij is directeur van de Pherobank in Wijk bij Duurstede. In zijn presentatie, getiteld “Insecten bij de neus genomen”, vertelt Frans ons eerst iets over het ontstaan van de Pherobank. In 1970 is in Nederland het feromoononderzoek begonnen. Het bedrijf is uiteindelijk voortgekomen uit zijn promotieonderzoek aan Wageningen Universiteit, handelend over de identificatie en analyse van feromonen, inclusief het bedenken van nieuwe methoden daarvoor. Het belang hiervan is niet alleen wetenschappelijk maar ook praktisch, want feromonen kunnen ingezet worden in de diervriendelijke bestrijding van plaaginsecten in de land- en tuinbouw. Het onderzoek richtte zich op de geur-signaalstoffen die de vlinder-vrouwtjes uitzenden om mannetjes te lokken. Hoe zit die geur in elkaar, welke bestanddelen kunnen we zelf maken en hoe lokken we massaal de mannetjes? Het werk in de praktijk richtte zich op *Tuta absoluta* (Meyrick), de tomatenmineermot. Na zijn promotie heeft Frans zijn werk voortgezet bij een van de instituten van Wageningen Universiteit en Research, waar de nadruk van lieverlee niet alleen op onderzoek, maar ook op productie van feromonen lag. In 2012 is de Pherobank verzelfstandigd.

Als bedrijf specialiseert de Pherobank zich in de ontwikkeling, productie en verkoop van feromoondispensers, insectenvallen en referentiestoffen. Export gaat naar ruim 44 landen en Pherobank blijft betrokken bij internationaal onderzoek.

Nu iets over feromonen zelf.

Feromonen zijn geur-signaalstoffen, uitgezonden door individuen van een bepaalde soort. Deze geurcommunicatie beïnvloedt het gedrag van soortgenoten. Het waarnemen van een geur kan een individu onweerstaanbaar aantrekken of sterk afstoten.

Vluchtige feromonen kunnen

- Alarmeren, kunnen bijv. een alarmsignaal zijn voor gevaar en daardoor aanzetten tot vluchtgedrag
- Aansporen, kunnen soorten aanzetten tot “volg het spoor”, de spoorvolgferomonen
- Samen roepen, kunnen bijv. kevers aanzetten tot massaal samenkomen, de zgn. aggregatie feromonen
- Lokken, kunnen werken als sekslokstoffen, en zijn zodoende een communicatiemiddel om een partner te vinden

Om gebruik te maken van feromonen bij insectenbestrijding, moet het feromoon gedetermineerd, geïdentificeerd te worden. Ieder insect heeft een eigen feromoon(mengsel), daardoor kan dus heel specifiek één soort gelokt worden met zijn feromoon(mengsel) om die daarna te vangen, zonder dat andere insecten daar hinder van ondervinden. Het kan dus als een heel diervriendelijke bestrijdingsmethode gebruikt worden. Ieder feromoon heeft zijn eigen chemische structuur, die ontleed kan worden. Om de structuur te krijgen is een extract nodig van de geurklier. Het extract wordt vermengd met een oplosmiddel en de verschillende componenten worden geanalyseerd m.b.v. een gaschromatograaf (GC), een apparaat waarin de afzonderlijke stoffen in een mengsel gescheiden worden zodat ze een voor een uit het apparaat komen en gedetecteerd kunnen worden. Naast de algemene detector bij GC worden de antennen van mannelijke vlinders als zeer specifieke detector gebruikt: als zij een signaal geven komt er kennelijk op dat moment een feromoon uit de GC. De gevoeligheid van de antennen is vele malen groter dan die van de gebruikelijke detectoren! Daarna moet het feromoon chemisch gemaakt worden, wat geen sinecure is want de kleinste fout in de structuur van het molecuul maakt het al onbruikbaar. Op dit moment heeft Pherobank vele honderden feromonen en referentiestoffen in voorraad.

Als het gelukt is om het feromoon te identificeren en om het werkzame bestanddeel te produceren, kunnen de producten gebruikt worden om

- Te monitoren; een hulpmiddel om vast te stellen of de plaagdieren aanwezig zijn. Zo niet, dan is er geen bestrijding nodig.
- Te lokken in vallen en daardoor de plaagdieren massaal weg te vangen
- Feromoonverwarring toe te passen. Het gaat om desoriëntatie bij de mannetjes op te roepen door gewinning van de geurstoffen en door gewinning van het zenuwstelsel. De paring-verstoring werkt in de tuin- en landbouwpraktijk prima.
- Te lokken en te doden; in dit geval het insect lokken naar insecticiden of naar ziektekiemen
- Te lokken en te controleren, het gaat hierbij om het lokken van eileggende exemplaren en hun natuurlijke vijanden

Faunistische mededelingen

Harry Groenink

Harry vertelt over zijn vlinderjaar 2017 met de nadruk op aparte vormen en/of soorten die voor hem nieuw in Zuidloo (Overijssel) zijn. De besproken vlinders zijn meegenomen en worden door Cees Zwakhals via de video-camera groot op het scherm getoond.

Ennomos erosaria (Denis & Schiffermüller) – gehakkelde spanner.

Deze spanner komt lokaal op de zandgronden voor, vooral in het noordoosten van ons land. Het getoonde exemplaar is gevangen in Zuidloo op 17.ix.2017. Dit exemplaar is behoorlijk donker en wijkt af van de gemiddelde kleurvorm. Harry merkt op dat de eerste exemplaren die hij in juli ziet meestal veel lichter van kleur zijn

Franje 21 (42) – september 2018

Peridroma saucia (Hübner) – blauwvleugeluil.

Dit is een trekvlinder die vooral langs de kust voorkomt. Harry heeft in 2017 vier exemplaren gevangen op stroop in Zuidloo. Het getoonde exemplaar is van 27.ix.2017.

Xanthia gilvago (Denis & Schiffermüller) – iepengouduil.

Deze najaarssoort wordt voornamelijk waargenomen in het zuidwesten. Het is voor Zuidloo op 21.ix.2017 dan ook een niet zo gewone vlinder; dit is het eerste exemplaar dat Harry waargenomen heeft.

Tethea or (Denis & Schiffermüller) – or-vlinder.

Wederom in Zuidloo, vroeg in het jaar al, op 17.v.2017, heb ik deze vlinder op licht. Het betreft een wat afwijkend exemplaar; de vlekken raken elkaar.

Lithophane semibrunnea (Haworth) – bruine essenuil.

In Nederland een vrij zeldzame soort, al kan deze over het hele land verspreid worden waargenomen. Deze soort ziet Harry niet ieder jaar, al komt de soort af en toe voor, zoals dit exemplaar uit Zuidloo dat hij op 9.ix.2017 op stroop aantroef.

Tiliacea citrago (Linnaeus) – lindegouduil.

Deze fraaie uil is gevangen in Zuidloo op 13.ix.2017. Het is de tweede keer dat Harry deze soort vangt in Zuidloo.

Thera britannica (Turner) – schijn-sparspanner of *Thera variata* (Denis & Schiffermüller) – sparspanner.

In Zuidloo op 25.viii.2017 komt dit bonte exemplaar met een wat afwijkende kleur op licht.

Helicoverpa armigera (Hübner) – katoendaguil.

Deze vrij zeldzame trekvlinder komt in ons land vooral langs de kust en in het zuiden van Limburg voor. Het is een zomer en nazomersoort. Harry vangt dit exemplaar in Zuidloo op 14.viii.2017.

Cymatophorina diluta (Denis & Schiffermüller) – eiken-orvlinder.

Een zeldzame soort die vooral lokaal in het oosten voorkomt. Harry komt de soort regelmatig tegen. Het getoonde exemplaar is gevangen in Zuidloo op 17.ix.2017.

Eupithecia analoga Djakonov – gallendwergspanner.

Harry toont ons een *Eupithecia* soort. Gevangen in Zuidloo op 7.v.2000. Dit exemplaar heeft al jarenlang in de collectie gestaan onder de naam *abietaria* (spardwergspanner). Maar het lijkt toch om *analoga* te gaan. De gallendwergspanner is zeldzaam en er zijn slechts een paar recente waarnemingen bekend.

Theria primaria (Haworth) – meidoornspanner.

Het vlinderjaar komt vanaf januari langzaam op gang. De meidoornspanner is dan één van de eerste spanners van het jaar. Dit jaar ving Harry één exemplaar in Zuidloo op 10.i.2018.

Theria rupicapraria (Denis & Schiffermüller) – late meidoornspanner.

Ter vergelijking met *T. primaria* toont Harry ons zijn vangst van *T. rupicapraria*, eveneens uit Zuidloo, gevangen op 17.iii.2010. De soort is zeldzaam en komt af en toe in Oost-Nederland voor.

Frits Bink: proboscisologie of “slurfkunde”

Vandaag houdt Frits een voordracht over het verschijnsel “slurfkunde”. Deze presentatie is al eerder gepland, maar wegens tijdgebrek niet gehouden, terwijl het verslag al te vinden is in de Franje van september 2017. Zie Franje 20: 64-68.

BIJEENKOMST VAN DE SECTIE SNELLEN

De volgende bijeenkomst van de sectie wordt gehouden op
Zaterdag 3 november 2018

Om 11.00 uur in het Centrum voor Natuur- en Milieu- Educatie “Landgoed Schothorst” het Groene Huis te Amersfoort, Schothorsterlaan 21, 3822 NA Amersfoort; tel: (033) 469 52 00; e-mail: cnme@amersfoort.nl.

Door een beperkte spreekruimte deze dag dienen praatjes voor deze dag te worden aangemeld via de website of e-mail. Houdt u er rekening mee dat bijdragen, met name die van langere duur, eventueel kunnen worden verplaatst naar de voorjaarsbijeenkomst.

AGENDA

10.30 uur	Zaal open.
11.00 uur	Opening
	Verslag vorige vergadering
	Bestuursmededelingen intern en extern
12.30 uur	Lunchpauze
13.30 uur	Themamiddag 10 jaar Microlepidoptera.nl met thematische lezingen waaronder twee gastsprekers. Er is een korte pauze rond 14.30 uur.
16.00 uur	Borrel
17.00 uur	Sluiting

Openbaar vervoer vanaf Station Amersfoort Schothorst, circa 18 minuten lopen of Stadsbus 7, Bushalte Keetje de Rieterf, ong. 6 min lopen

Openbaar vervoer vanaf Station Amersfoort Centraal: Lijn 103 Bushalte Oudegein, ong. 10 min lopen; Stadsbus X4, Bushalte Elly Takstraat, ong. 10 min lopen; Stadsbus 5, Bushalte Herderinnenpad, ong. 12 min lopen; Stadsbus 7, Bushalte Keetje de Rieterf, ong. 6 min lopen

Routebeschrijving, zie Franje 20 (39), 20 (40) & 21 (41) of <https://www.hetgroenehuis-amersfoort.nl/contact>.

Franje 21 (42) – september 2018

BIJEENKOMST VAN DE SECTIE TER HAAR

De volgende bijeenkomst van de sectie wordt gehouden op
Zaterdag 20 oktober 2018

Om 11.00 uur in Natuurcentrum "De Schaapskooi" Overboeicop 15, 4145 NN Schoonrewoerd.
Tel: 0345-641201 website: www.natuurcentrum.nl

Agenda:

10.30 uur Zaal open

11.00 uur Opening

Verslag vorige vergadering

Bestuursmededelingen

12.30 uur Lunchpauze

13.15 uur Faunistische mededelingen

16.00 uur Sluiting

Op de website is de actuele agenda te vinden: www.sectieterhaar.com/actueel/agenda/php

Bereikbaarheid met de auto

Vanaf de A27 vanuit Breda: neem afslag Lexmond. Na 200 meter op rotonde rechts naar Hei- en Boeicop. Na 100 meter rechts naar Hei- en Boeicop. Volg deze weg 5200 meter, door het dorp. (Let op de snelheidsbeperking!!). Aan de rechterzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf richting Utrecht: neem A2 richting 's-Hertogenbosch. Na verkeersplein Everdingen, 4500 meter, afslag 12 (Leerdam/Everdingen). Bij de tweede kruising rechtsaf: Hei- en Boeicop-Lexmond. Na 1800 meter aan linkerzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf de A2 's-Hertogenbosch: na verkeersplein Deil doorrijden tot afslag Zijderveld/ Leerdam. Hierna zie boven.

Bereikbaarheid met het openbaar vervoer

Vanaf richting Utrecht: neem A2 richting 's-Hertogenbosch. Na verkeersplein Everdingen, 4500 meter, afslag 12 (Leerdam/Everdingen). Bij de tweede kruising rechtsaf: Hei- en Boeicop-Lexmond. Na 1800 meter aan linkerzijde is "De Schaapskooi". Vanaf de A2 's-Hertogenbosch: na verkeersplein Deil doorrijden tot afslag Zijderveld-Leerdam. Hierna zie boven. Neem buslijn 85 tussen station Leerdam en Utrecht v.v., stap uit bij de halte op de kruising naar Hei- en Boeicop en bel de Schaapskooi, tel: 0345 641 201. Vertrek Utrecht-Jaarbeursplein: 01 en 31 min. Over het hele uur en vertrek Leerdam-station: 25 en 55 minuten over het hele uur.

